

רשומות

הצעות חוק

ה מ מ ש ל ה

16 בנובמבר 2015

972

ד' בחשוון התשע"ו

עמוד

הצעת חוק העונשין (תיקון מס' 124) (עבירות המתה), התשע"ו-2015 166

הצעת חוק העונשין (תיקון מס' 124) (עבירות המתה), התשע"ו-2015

1. תיקון סעיף 21 בחוק העונשין, התשל"ז-1977¹ (להלן – החוק העיקרי), בסעיף 21(א), במקום פסקה (2) יבוא:

ד ב ר י ה ס ב ר

בפסק הדין בדנ"פ 1042/04 ביטון נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 27.11.2006) (להלן – דנ"פ ביטון), קרא נשיא בית המשפט העליון דאז, אהרן ברק, לעריכת רפורמה בעבירות ההמתה. בעקבות זאת, מינה בשנת 2007 שר המשפטים דאז, פרופ' דניאל פרידמן, צוות לבדיקת הנושא בראשות פרופ' מרדכי קרמניצר (להלן – הצוות או צוות קרמניצר). בשנת 2009 הוסמך הצוות לבחון גם את ההסדר הנוגע לכלל עבירות הרשלנות בחוק העונשין. הצוות השלים את מלאכתו והגיש לשר המשפטים את הדוח המסכם את עבודתו ביום ט' באב התשע"א (9 באוגוסט 2011). הצעת חוק זו מבוססת בעיקרה על המלצות הצוות ומסקנותיו, ועל דיונים שנערכו במשרד המשפטים בעקבות הגשת הדוח.

ההנחה העומדת בבסיס הצעה זו היא שהמדרג הקיים היום בחוק העונשין בין עבירות הרצח, ההריגה וגרימת המוות ברשלנות, אינו המדרג המיטבי והראוי.

עבירת הרצח כפי שקבועה היום בסעיף 300 לחוק וכפי שמקובל לפרשה, היא עבירה צרה יתר על המידה מחד גיסא, ורחבה יתר על המידה מאידך גיסא. העבירה לא חלה על מעשים שחומרתם רבה וראוי לתייגם בדרגת החומרה העליונה של עבירות ההמתה, ומנגד היא חלה על מעשים שמבחינת חומרתם לא ראוי היה לתייגם כרצח.

עבירת ההריגה כפי שקבועה היום בסעיף 298 לחוק, היא עבירה רחבה יתר על המידה. העבירה כוללת הן מקרי המתה חמורים של המתה מכוונת שנכון לתייגם כמעשי רצח, והן מקרי המתה חמורים פחות, של המתה בקלות דעת, ומנוסחת באופן שלא יוצר הבחנה ומדרג לעניין היסוד החפצי של העושה כלפי התוצאה. גם נקודת ההשקה בין עבירת ההריגה לעבירה של גרימת מוות ברשלנות מעוררת קושי, בשל הפער הניכר בין שתי העבירות, הן במישור האחריות והתיג הנלווה להן והן במישור הענישה.

אשר לעונש – העונש של מאסר עולם חובה הקבוע בצד עבירת הרצח לפי סעיף 300 לחוק, שלא ניתן לסטות ממנו, הוא עונש שאינו מאפשר גמישות והכרעה בהתאם לנסיבות המקרה הפרטניות, ולעתים אינו הולם את מידת האשמה שבמעשה.

נוכח הקשיים המתוארים לעיל, מוצע בהצעת חוק זו, לערוך שינוי יסודי בנוסח עבירות ההמתה, תוך יצירת מדרג חדש ביניהן, ואלה עיקריו:

כללי הצעת חוק זו עוסקת בשני נושאים: תיקון סימן א' בפרק י' לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן – חוק העונשין או החוק), שעניינו עבירות המתה, ותיקון סעיף 21 לחוק העונשין שעניינו ביסוד הנפשי של רשלנות.

עבירות ההמתה הכלליות בדין הישראלי קבועות היום בפרק י' לחוק העונשין, שכותרתו "פגיעות בגוף", בסימן א' שכותרתו "גרימת מוות", והעבירות המרכזיות בו הן עבירת ההריגה (סעיף 298 לחוק), עבירת הרצח (סעיף 300 לחוק), והעבירה של גרימת מוות ברשלנות (סעיף 304 לחוק).

עבירת הרצח כוללת המתה בארבעה מקרים: המתה בכוונה תחילה, המתה הורה או סב, המתה תוך כדי ביצוע עבירה אחרת או תוך כדי הכנות לביצועה של עבירה אחרת או כדי להקל על ביצועה, וכן המתה אחרי ביצוע עבירה אחרת כדי להבטיח בריחה או הימלטות מעונש. העונש הקבוע היום בצדה של עבירת הרצח הוא מאסר עולם חובה. עם זאת, סעיף 350 לחוק קובע רשימה סגורה של נסיבות שבהן בית המשפט רשאי, על אף ההרשעה ברצח, להטיל על הנאשם עונש מופחת.

עבירת ההריגה מתפרשת על פני מצבים של המתה שבהם היסוד הנפשי של הנאשם הוא יסוד נפשי של מחשבה פלילית וכוללת גם מקרי המתה מכוונים שאינם באים בגדרה של עבירת הרצח. העונש המרבי הקבוע בצדה של עבירת ההריגה הוא עשרים שנות מאסר.

העבירה של גרימת מוות ברשלנות כוללת מקרי המתה שבהם היסוד הנפשי של הנאשם הוא רשלנות, והעונש המרבי הקבוע בצדה הוא שלוש שנות מאסר.

בסימן א' לחוק קבועה, בסעיף 305, גם עבירה של ניסיון לרצח, שהעונש המרבי בצדה הוא עשרים שנות מאסר. בסימן זה, לצד עבירות ההמתה הכלליות, קבועות עבירות ספציפיות, ובהן המתת תינוק (סעיף 303 לחוק) ושידול או סיוע להתאבדות (סעיף 302 לחוק).

נוסחן של עבירות ההמתה הקבועות היום בחוק, מקורי בפקודת החוק הפלילי, 1936. נוסח זה אומץ לחוק העונשין מהפקודה המנדטורית בלא תיקונים מהותיים, עם חקיקת החוק בשנת 1977. למרות מעמדן המרכזי של עבירות ההמתה והשנים הרבות שעברו מאז קביעתן בחוק העונשין, נוסחן נשאר תואם בעיקרו לנוסח המנדטורי. במהלך השנים, ביקרו בתי המשפט לא אחת את נוסחן של עבירות ההמתה, ובפרט את הארכאיות שלהן.

¹ ס"ח התשל"ז, עמ' 226; התשע"ה, עמ' 200.

”(2) שבעבירה שעם פרטיה נמנית תוצאה שנגרמה על ידי המעשה או סכנה העלולה להיגרם בשלו – העושה יצר במעשהו סיכון בלתי סביר להתרחשות התוצאה או הסכנה כאמור”

ד ב ר י ה ס ב ר

היישוב, בנסיבות העניין, יכול היה להיות מודע לאותו פרט. תנאי נוסף לקיומה של רשלנות הוא שאפשרות גרימת התוצאות לא הייתה בגדר הסיכון הסביר. תנאי אחרון זה יושם בצמצום בפסיקה הדנה בעבירות הרשלנות שעם רכיביהן נמנית תוצאת המעשה (להלן – עבירות תוצאה), ובעיקר בעבירה של גרימת מוות ברשלנות, כך שהורחבה האחריות הפלילית בעבירות אלה.

כדי להבהיר את חשיבותו של תנאי זה ולהביא לשינוי באופן יישומו בידי בתי המשפט, מוצע לנסחו על דרך החיוב, בשונה מניסוחו בחוק הקיים, על דרך השלילה. כמו כן מוצע להבהיר שגם בעבירות שאינן עבירות תוצאה (להלן – עבירות התנהגות), אך מנוי בין רכיביהן יסוד של יצירת סיכון או סכנה, יש להוכיח כי הנאשם יצר במעשהו סיכון בלתי סביר להתרחשות הסכנה. מאחר שהתיקון המוצע הוא בהגדרת היסוד הנפשי של רשלנות שבחלק הכללי של חוק העונשין, הוא נוגע לכלל עבירות הרשלנות, ובכללן העבירה של גרימת מוות ברשלנות.

הצעת חוק זו עניינה רפורמה כוללת בעבירות ההמתה. עם זאת, לא מוצע לקבוע מנגנון ייחודי של הוראות מעבר לתיקון המוצע, ולפיכך יחולו על פי המוצע ההוראות הכלליות הקבועות בסעיף 5 לחוק העונשין לעניין שינוי חיקוק לאחר עשיית העבירה.

הצעת חוק ממשלתית כמעט זהה – הצעת חוק העונשין (תיקון מס' 119) (עבירות המתה), התשע"ד–2014 – התפרסמה בהצעות חוק הממשלה – 880, התשע"ד, עמ' 862, ועברה קריאה ראשונה בכנסת ה'19. בהצעה האמורה הוצע, בהתאם להמלצת צוות קרמניצר, לקבוע גם עבירה מיוחדת של המתה בשל מצב רפואי קשה, שהעונש בצדה הוא חמש שנות מאסר. עבירה זו אינה נכללת בהצעת החוק הנוכחית.

סעיף 1 היסוד הנפשי של רשלנות קבוע בסעיף 21א) לחוק העונשין ולפיו:

”א) רשלנות – אי-מודעות לטיב המעשה, לקיום הנסיבות או לאפשרות הגרימה לתוצאות המעשה, הנמנים עם פרטי העבירה, כשאדם מן היישוב יכול היה, בנסיבות העניין, להיות מודע לאותו פרט, ובלבד –

(1) שלעניין הפרטים הנותרים הייתה לפחות רשלנות כאמור;

(2) שאפשרות גרימת התוצאות לא הייתה בגדר הסיכון הסביר”

כאמור לעיל בחלק הכללי של דברי ההסבר, מוצע לתקן את סעיף 21 לחוק בשני עניינים מרכזיים: ראשית, מוצע לנסח את התנאי של יצירת סיכון בלתי סביר כתנאי לקיומה של הרשלנות, הקבוע בסעיף 21א) (2) לחוק, על

ראשית, מוצע לקבוע שבמרכון של עבירות ההמתה תעמוד עבירת הרצח (סעיף 300 לחוק כתיקונו המוצע). בשל חשיבות הערך של חיי אדם, על עבירה זו להתאפיין ביסוד נפשי של כוונה או אדישות כלפי התוצאה הקטלנית. העונש שמוצע לקבוע לעבירת הרצח הוא מאסר עולם כעונש מרבי. לצד עבירת הרצח, מוצע לקבוע עבירה של רצח בנסיבות מחמירות שהעונש בצדה יהיה מאסר עולם חובה.

כמו כן מוצע לקבוע עבירה של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת שהעונש המרבי בצדה יעמוד על עשרים שנות מאסר. עבירה זו תכלול מקרים מסוימים שבהם, מסיבות שונות הקבועות בעבירה, חרף התקיימותו של יסוד נפשי של אדישות או כוונה כלפי התוצאה הקטלנית, אשמתו של העושה חמורה פחות, ולפיכך הוא לא יואשם, בהתקיים אותן נסיבות, בעבירות הרצח או רצח בנסיבות מחמירות, כי אם בעבירה של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת.

עוד מוצע לקבוע עבירה של המתה בקלות דעת, שהעונש המרבי בצדה יעמוד על שתיים עשרה שנות מאסר. כאמור, עבירת ההריגה, שעונש המרבי בגינה הוא עשרים שנות מאסר, מאגדת בתוכה מעשי המתת אדם הנבדלים בחומרתם, ועל כן מוצע לפצלה: המתה באדישות תיכלל בעבירת הרצח, ואילו המתה בקלות דעת תהווה עבירה נפרדת, קלה יותר. עבירת ההריגה הקבועה היום בסעיף 298 לחוק תבוטל.

כמו כן מוצע לקבוע עבירה של גרימת מוות ברשלנות בנסיבות מחמירות, שהעונש המרבי בצדה יעמוד על חמש שנות מאסר. עבירה זו תהווה דרגת ביניים בין העבירה של המתה בקלות דעת לעבירה של גרימת מוות ברשלנות.

לבסוף, מוצע לתקן את העבירות של ניסיון לרצח (סעיף 305 לחוק) ושידול או סיוע להתאבדות (סעיף 302 לחוק), לתקן את סעיף 308 לחוק הקובע מיהו "אדם" לעניין סימן א' לפרק י' לחוק, לקבוע עבירות של שידול לרצח בנסיבות מחמירות, סיוע לרצח וניסיון לשידול לרצח ולבטל את העבירות של העלמת לידה (סעיף 311 לחוק), והמתת תינוק (סעיף 303 לחוק), הכול כפי שיפורט להלן.

נוסחן של הוראות סימן א' לפרק י' לחוק העונשין, שמוצע לבטל או להחליף, מובא בנספח לדברי ההסבר.

נוסף על התיקונים המוצעים לעיל לעניין עבירות ההמתה, מוצע לתקן את הגדרת היסוד הנפשי של רשלנות, בסעיף 21א) לחוק העונשין. כאמור באותו סעיף, רשלנות קמה בהעדר מודעות לטיב המעשה, לקיום הנסיבות או לאפשרות הגרימה לתוצאות המעשה, מקום שאדם מן

- תיקון סעיף 35א 2. בסעיף 35א(ב) לחוק העיקרי, במקום פסקה (1) יבוא:
 "(1) עבירת רצח בנסיבות מחמירות לפי סעיף 301א;".
- ביטול סעיף 298 3. סעיף 298 לחוק העיקרי – בטל.
- תיקון סעיף 300 4. בסעיף 300 לחוק העיקרי, במקום סעיף קטן (א) יבוא:
 "(א) הגורם בכוונה או באדישות למותו של אדם, דינו – מאסר עולם."

ד ב ר י ה ס ב ר

"כשאדם מן היישוב יכול היה, בנסיבות הענין, להיות מודע לאותו פרט". שנית, קביעת מבחן אינדיבידואלי עלולה לגרוע מהמטרה הנורמטיבית של עבירת הרשלנות, קרי קביעת סטנדרט התנהגות הולם ואחיד לכלל האוכלוסייה כדי להגן על הערך המוגן. שלישית, קיים חשש כי מבחן אינדיבידואלי יפורש בדרך מרחיבה יתר על המידה, שכן נאשמים יטענו כי תכונות אופי מסוימות שלהם, לרבות תכונות שוליות, הן שגרעו מיכולתם לצפות את התוצאה.

סעיף 2 סעיף 35א(א) לחוק העונשין קובע כי בית המשפט רשאי להטיל על אדם שהורשע בעבירה שהעונש הקבוע בצדה הוא עונש חובה, עונש קל מעונש החובה, אם העבירה נעברה בנסיבות מקלות מיוחדות שיפורשו בגור הדין. סעיף 35א(ב) לחוק קובע כי הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על עבירות מסוימות, ובהן עבירת רצח לפי סעיף 300 לחוק, למעט במקרים המפורטים בסעיף 300א לחוק. מאחר שמוצע, בסעיף 6 להצעה זו, לקבוע עונש חובה רק בצד העבירה של רצח בנסיבות מחמירות, ואילו העונש בצד עבירת הרצח יעמוד, על פי המוצע בסעיף 4 להצעה, על מאסר עולם כעונש מרבי, מוצע לתקן חריג זה בהתאם.

סעיף 3 כאמור לעיל בחלק הכללי של דברי ההסבר, מוצע לבטל את סעיף 298 לחוק הקובע את עבירת ההריגה. בעבירת ההריגה כנוסחה ערב התיקון המוצע נכללים למעשה מקרים שונים בחומרתם של המתת אדם, שבהם היסוד הנפשי של הנאשם הוא מחשבה פלילית. העבירה כוללת הן מעשים של המתה בפזיזות (קלות דעת ואדישות) והן מעשי המתה שעל אף שנעשו בכוונה, אינם נכללים בגדר עבירת הרצח. כך למשל, נאשם שהמית אדם בכוונה אך לא הוכח לגבי העדר קנטור, יורשע בהריגה.

מוצע לקבוע מדרג שונה של עבירות למקרים שנכללים היום בגדר עבירת ההריגה. כפי שיפורט להלן בדברי ההסבר לסעיפים 4 ו-6 להצעת החוק, מוצע לקבוע כי מעשה של המתה באדישות ייכלל בגדר עבירת הרצח לפי סעיף 300 לחוק כתיקונו המוצע בסעיף 4 להצעה. מעשה של המתה בקלות דעת ייכלל בגדר העבירה של המתה בקלות דעת לפי סעיף 301 לחוק כנוסחו המוצע בסעיף 6 להצעה, ומעשים של המתה בכוונה או באדישות המבוצעים בנסיבות המפורטות בסעיף 301 לחוק כנוסחו המוצע בסעיף 6 האמור, ייכללו בגדר העבירה של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת. המדרג המוצע מייתר את עבירת ההריגה ועל כן מוצע לבטל את סעיף 298 לחוק הקובע עבירה זו.

דרך החיוב. התנאי האמור, המנוסח היום על דרך השלילה, נקבע בחוק העונשין (תיקון מס' 39) (חלק מקרמי וחלק כללי), התשנ"ד-1994 (ס"ח התשנ"ד, עמ' 348), אך לא קיבל ביטוי מספיק ביישומו של סעיף 21 לחוק בידי בתי המשפט. התיקון המוצע נועד להדגיש תנאי זה, כדי להביא לשינוי הרף הנורמטיבי הקיים, באופן שהאחריות ברשלנות תוטל רק במצבים שבהם דבק בהתנהגות העושה אשם חמור יותר המצדיק נקיטת הליכים פליליים.

שנית, מוצע לקבוע במפורש שהתנאי האמור של יצירת סיכון בלתי סביר יחול גם על עבירות התנהגות, ולא רק על עבירות תוצאה. לפי סעיף 21(א) לחוק בנוסחו הקיים, התנאי של יצירת סיכון בלתי סביר עלול להתפרש ככזה שחל רק לגבי עבירות תוצאה, כך שבעבירות התנהגות אין צורך להוכיח שהסיכון הטמון בהתנהגות אינו סיכון סביה ואולם בדומה לעבירות תוצאה, יש מקום לקבוע אחריות פלילית של רשלנות בעבירות התנהגות, רק במקום שבו העושה יצר סיכון בלתי סביר להתרחשות הסכנה.

דוגמה לעבירת התנהגות כזו היא העבירה של מעשי פזיזות ורשלנות, הקבועה בסעיף 338 לחוק העונשין. הסעיף האמור קובע כי העושה אחת מההתנהגויות המפורטות בו, ובהן נהיגה ברכב, הפעלת כלי שיט, עשיית מעשה באש או בחומר נפץ, מתן טיפול רפואי או שימוש בחומר מרעיל או מסוכן, בדרך נמהרת או רשלנית שיש בה כדי לסכן חיי אדם או לגרום לו חבלה, דינו שלוש שנות מאסר. פרטי העבירה אינם כוללים תוצאה, אלא יצירת סיכון לחיי אדם. ראוי להרשיע נאשם בעבירה זו, כאשר היסוד הנפשי שלו הוא רשלנות, רק במקרה שבו הנאשם יצר במעשהו סיכון בלתי סביר.

יצוין כי חלק מחברי צוות קרמניצה בהם פרופ' קרמניצר ונציגי הסניגוריה הציבורית, הציעו, נוסף על התיקון המוצע, להחליף את מבחן "האדם מן היישוב", הקבוע בסעיף 21(א) ויש להחליף, במבחן אינדיבידואלי שמתחשב באופן מובהק יותר במאפייניו האישיים של הנאשם, ומשקף, לדעתם, את יכולת הצפייה האמיתית של העושה ובכך מביא לדעתם לידי ביטוי באופן ראוי יותר את עקרונות האשמה.

שינוי זה לא נכלל לבסוף בחוק המוצע מכמה סיבות. ראשית, הוא אינו נדרש באותם מצבים שבהם העושה לא היה יכול להיות מודע, עקב מאפייניו האישיים הייחודיים, לתוצאות מעשיו, שכן כבר בהגדרה הקיימת של רשלנות ניתן במקרים המתאימים לתת ביטוי למאפיינים אישיים כאמור, וזאת דרך פרשנות הביטוי "בנסיבות העניין"

דברי הסבר

אפשרות גרימת התוצאה. אחת היא לו אם יקופחו חיי אדם אם לאו. על כן יסוד נפשי זה מבטא זלזול מובהק והתנכרות קשה וחמורה לערך של חיי אדם, שבעטיים מעשה ההמתה הוא מעשה חמור מובהק.

בשיטת המשפט הישראלית, רוב העבירות מבוססות על יסוד נפשי של מחשבה פלילית. מחשבה פלילית מוגדרת בסעיף 20(א) לחוק העונשין ככוללת מודעות בין השאר לאפשרות הגרימה לתוצאות המעשה, וביחס למישור החפצי כלפי התוצאות – כוונה או פזיזות. פזיזות על פי אותו סעיף, היא אדישות או קלות דעת, כמשמעותן שם. בעוד שבחלק מעבירות התוצאה קיימת היום הבחנה בין כוונה לפזיזות, באף אחת מהן אין הבחנה בין שתי החלופות של פזיזות – אדישות וקלות דעת. עם זאת, מהנימוקים שצינו לעיל, בנוגע לעבירות המתה יש הצדקה עניינית להבחנה בין היסוד הנפשי של אדישות – המבטא כאמור זלזול מובהק בערך של חיי אדם – לבין היסוד הנפשי של קלות דעת שמבטא חומרה פחותה, וכן לכריכה של האדישות והכוונה יחד, תוך הבחנה בינן לבין קלות דעת.

יצוין כי נציגי הסניגוריה הציבורית בצוות קרמיצר סברו, בדעת מיעוט, כי אין לכלול המתה באדישות בגדר עבירות הרצח, והציעו תחת זאת לקבוע עבירה נפרדת של המתה באדישות, שהעונש המרבי בצדה יעמוד על עשרים שנות מאסר. לדעתם, יש הבדל מסורי משמעותי בין יסוד הכוונה ליסוד האדישות המצדיק הבחנה כאמור: האדישות אמנם חמורה יותר מקלות הדעת אך חמורה פחות מכוונה, ועל כן יש למקם את העבירה של המתה באדישות, במדרג עבירות ההמתה, בין שתי עבירות אלה, ולקבוע בצדה עונש של עשרים שנות מאסר התואם את העונש הקבוע היום בצד עבירת ההריגה.

לגישה הקושרת בין כוונה לאדישות תימוכין בגישת חלק ממדינות המשפט הקונטיננטלי, דוגמת גרמניה, אוסטריה, ספרד ופולין. בגרמניה, למשל, המושג "כוונה" התפרש בפסיקה ובספרות המשפטית, כבר לפני יותר ממאה שנים, ככולל מצבים שבהם הנאשם לא חפץ במות הקרבן, אלא צפה אותו והשלים אתו. היסוד הנפשי של אדישות הקבוע היום בסעיף 20(א)(2) לחוק העונשין נופל, ככלל, בגדר ההשלמה עם התוצאה.

הגישה האמורה תואמת גם את הדין במדינות המשפט המקובל, ובהן אנגליה, ארצות הברית, קנדה, סקוטלנד, אוסטרליה וניו-זילנד, שבהן קבועות עבירות רצח המבוססות על יסוד נפשי של כוונה הנאשם לגרום חבלת גוף לקרבן, גם אם הממית לא חפץ בתוצאה הקטלנית ולא צפה אותה.

העונש הקבוע היום בסעיף 300(א) לחוק לצד עבירת הרצח הוא עונש מאסר עולם חובה, ובית המשפט אינו מוסמך לסטות מעונש זה, אלא במקרים המנויים בסעיף 300 לחוק. על העונש של מאסר עולם כעונש חובה נמתחה ביקורת בפסיקה ובספרות המשפטית, ביקורת

סעיפים עבירת הרצח הקבועה היום בסעיף 300 לחוק 15 ו-4 העונשין כוללת המתה בארבעה מקרים: המתה בכוונה תחילה, המתת הורה או סב, המתה תוך ביצוע עבירה אחרת או תוך הכנות לביצועה של עבירה אחרת, או כדי להקל על ביצועה והמתה אחרי ביצוע עבירה אחרת כדי להבטיח בריחה או הימלטות מעונש. העונש הקבוע בצדה של עבירת הרצח הוא מאסר עולם חובה.

נוסחה האמור של עבירת הרצח הוא נוסח ארכאי, שאינו מבחין בין מקרים השונים זה מזה ביסוד הנפשי של הנאשם ובנסיבותיהם.

היסודות של כוונה תחילה הקבועים בסעיף 301 לחוק העונשין כוללים הכנה, החלטה להמית והעדר התגרות. הלכה למעשה, פורשו יסודות אלה בפסיקה באופן שקרב מאוד את הכוונה תחילה, לכוונה. כך למשל, בע"פ 396/69 בנו נ' מדינת ישראל, פ"ד (כד'1), 561 (להלן – עניין בנו), נקבע לגבי יסוד ההכנה כי די בקיומה של הכנה פזיזת כדי לעמוד בדרישה זו ואין צורך בקיומה של הכנה נפשית, וכן כי ניתן ללמוד על התקיימותה מהפעולות הנעשות במהלך ביצוע ההמתה ולא דווקא מפעולות שקדמו לביצועה.

לעומת זאת, בחלופות האחרות של עבירת הרצח לפי סעיף 300 לחוק בנוסחו הקיים לא נדרשת כוונה, ונראה שלפי הפסיקה די בפזיזות – ובכלל זה גם קלות דעת – כלפי התוצאה הקטלנית (ראו ע"פ 125/50 יעקובוביץ נ' היועץ משפטי לממשלה, פ"ד (ו'1) 514, 554 (1952); ע"פ 60/81 גור נ' מדינת ישראל, פ"ד (ד'4) 505, 513 (1982); ע"פ 514-513; וראו גם את פרשנותו של פרופ' י' קוגלר לגבי פסקי הדין והיסוד הנפשי הנדרש, במאמרו "שני מושגים של אדישות" (עלי משפט ה' 109, 137-132 (התשס"ו)).

לאור האמור מוצע להחליף את סעיף 300(א) לחוק הקובע את עבירת הרצח, ולנסח את עבירת הרצח באופן כללי: "הגורם בכוונה או באדישות למותו של אדם". עבירת הרצח בנוסחה המוצע נועדה לחול על המקרים החמורים של המתת אדם, אך לא על המקרים החמורים ביותר (להלן – עבירת הרצח או עבירת הרצח הבסיסית). למקרים החמורים ביותר של המתה נועדה העבירה של רצח בנסיבות מחמירות, אותה מוצע לקבוע בסעיף 6 להצעה זו, ושהיא במידה רבה, המחליפה המהותית של עבירת הרצח בנוסחה היום.

היסוד הנפשי של אדישות הולם את עבירת הרצח בנוסחה המוצע, משום שהוא מגלם עמדה שלילית מובהקת ויסוד נפשי מגונה כלפי הערך של חיי אדם. היסוד הנפשי של אדישות מוגדר בסעיף 20(א)(2) לחוק העונשין כשוויון נפש לאפשרות גרימת תוצאות המעשה הנמנות עם פרטי העבירה. העושה האדיש אינו חפץ בהשגת התוצאה הקטלנית, אך דווקא על רקע זה ולאור חשיבות הערך של חיי אדם, ניתן לצפות מהעושה להעדיף בביורר להימנע ממעשה שהוא צופה שיביא להתרחשות תוצאה זו. ואולם לאדיש, בניגוד לקל הדעת, אין העדפה לעניין

ביטול סעיפים 300 ו-301	5. סעיפים 300 ו-301 לחוק העיקרי – בטלים.
הוספת סעיפים 301 עד 301	6. לפני סעיף 302 לחוק העיקרי יבוא:

”רצח בנסיבות מחמירות 301א. (א) הגורם בכוונה או באדישות למותו של אדם באחת מן הנסיבות המפורטות להלן, דינו – מאסר עולם ועונש זה בלבד:

- (1) המעשה נעשה לאחר תכנון או לאחר הליך ממשי של שקילה וגיבוש החלטה להמית;
- (2) המעשה נעשה במטרה לאפשר ביצוע עבירה אחרת או להקל על ביצועה, או במטרה להסתיר ביצועה של עבירה אחרת, או לאפשר הימלטות מן הדין לאחר ביצוע העבירה האחרת;

ד ב ר י ה ס ב ר

לסעיף 301א המוצע

לסעיף קטן (א)

בסעיף זה מוצע לקבוע עבירה של רצח בנסיבות מחמירות, שלפיה מי שגורם למותו של אדם בכוונה או באדישות, בנסיבות הקבועות בעבירה, יורשע בעבירה של רצח בנסיבות מחמירות ועונשו יהיה מאסר עולם כעונש חובה. הנסיבות המחמירות שמוצע לכלול בסעיף כוללות את מקרי הרצח החמורים ביותר, כאלה המבטאים חומרה מוסרית מיוחדת, וזאת בהתבסס בין השאר על החקיקה במדינות אחרות בעולם. קביעת עבירה של רצח בנסיבות מחמירות מבטאת את משקלם המיוחד של שיקולי האשם וההוקעה בגינו במקרים אלה, הבאים לידי ביטוי הן בדרך של תיוג מיוחד של מעשה הרצח כרצח בנסיבות מחמירות והן בדרך של ענישת חובה.

להלן פירוט הנסיבות שמוצע לקבוע כנסיבות מחמירות:

לפסקה (1)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה מצב שבו המעשה נעשה לאחר תכנון או הליך ממשי של שקילה וגיבוש החלטה להמית. זהו מקרה מובהק שמבטא חומרה מיוחדת. יודגש, כי לא מדובר אך במקרים של התנקשות המתוכננת זמן־מה מראש, אלא במקרים שבהם הממית שקל והחליט לקטול את קרבנו, להבדיל ממקרים שבהם הרצון להמית נוצר באופן ספונטני ובלחט הרגע.

החוק הקיים ביקש לבטא רעיון זה באמצעות המונח “כוונה תחילה”. ואולם הנוסח הקיים של עבירת הרצח, בהקשר של כוונה תחילה, הקבוע בסעיפים 300א(2) ו-301 לחוק, בעייתי ומסורבל. כאמור, העבירה של רצח בכוונה תחילה הורחבה בידי הפסיקה באמצעות צמצום יסודות הכוונה תחילה, ובעיקר יסודות ההכנה והעדר ההתגרות. לפיכך, מוצע לנסח מחדש רעיון זה, כדי שמקרים של המתה בכוונה שנוצרה באופן ספונטני, כגון לאחר קנטור סובייקטיבי ששלל תכנון ושקילה, לא ייכנסו בגדרי החלופה המוצעת בפסקה (1).

שהובילה, בין השאר, לחקיקתו של סעיף 300 לחוק, בשנת 1995 (ראו למשל ע”פ 870/80 לדאני נ’ מדינת ישראל, פ”ד לו(1) 29, 41–42 (1981) (להלן – עניין לדאני); וע”פ 687/85 קיסר נ’ מדינת ישראל, פ”ד מא(1) 347, 354–353 (1987) (להלן – עניין קיסר).

מוצע לקבוע בצד עבירת הרצח הבסיסית שבסעיף 300א(א) לחוק כתיקונו המוצע, עונש של מאסר עולם כעונש מרבי או מאסר שלא יעלה על שלושים שנה. עונש זה מבטא את החשיבות המיוחדת של ערך חיי אדם, החומרה המיוחדת הנלווית לקיפוח חיי אדם וההוקעה החברתית הראויה למעשה ולעושה. קביעת העונש של מאסר עולם כעונש מרבי מאפשרת גמישות והטלת עונשים קלים יותר במקרים המתאימים.

נוכח חומרתה המיוחדת של עבירת הרצח המוצע לקבוע, בסעיף 311 כנוסחו המוצע בסעיף 15 להצעה זו, שהוראות סעיף 41 לחוק העונשין, שלפיהן מאסר עולם שלא נקבע שהוא עונש חובה משמעו מאסר בפועל שלא יעלה על עשרים שנים, לא יחולו על עבירת הרצח. המשמעות של קביעה זו היא שבית המשפט המרשיע בעבירה של רצח רשאי להטיל על הנאשם מאסר עולם בלתי קצוב או לגזור את עונשו של הנאשם בשנות מאסר, לתקופה שלא תעלה על שלושים שנים. יצוין כי אם יבחר בית המשפט באפשרות הראשונה, יחולו על עונש מאסר העולם הוראות חוק שחרור על תנאי ממאסר, התשס”א–2011, הנוגעות לקציבת מאסר עולם.

סעיפים כאמור לעיל בדברי ההסבר לסעיף 4 להצעת 5 ו-6 החוק, יסוד הכוונה תחילה אינו משמש יסוד נפשי בנוסח המוצע של עבירת הרצח, בסעיף 300 כתיקונו המוצע. לפיכך, מוצע לבטל את סעיף 301 לחוק העונשין שעניינו כוונה תחילה. נוסח הסעיף שמוצע לבטלו מובא בנספח לדברי ההסבר.

כאמור, הצעה זו באה לקבוע מדרג חדש של עבירות המתה, שבמרכזן עבירת הרצח, ולצדה עבירה של רצח בנסיבות מחמירות ועבירות אחרות של המתה. לשם כך, מוצע להוסיף לחוק העונשין את הסעיפים כמפורט להלן:

- (3) הקורבן היה עד במשפט פלילי או היה צפוי למסור עדות במשפט פלילי והמעשה נעשה במטרה למנוע או להכשיל חקירה או הליך משפטי;
- (4) המעשה נעשה במטרה לעורר פחד או בהלה בציבור או במטרה להניע ממשלה או רשות שלטונית אחרת, לרבות ממשלה או רשות שלטונית של מדינה זרה או ארגון ציבורי בין-לאומי, לעשות מעשה או להימנע מעשיית מעשה;
- (5) המעשה נעשה מתוך מניע של גזענות או עוינות כלפי ציבור, כאמור בסעיף 104א;

ד ב ר י ה ס ב ר

לפסקה (2)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה מצב שבו הרצח בוצע במטרה לאפשר ביצוע עבירה אחרת או להקל על ביצועה, או במטרה להסתיר את ביצועה של עבירה אחרת, או לאפשר הימלטות מהדין לאחר ביצוע העבירה האחרת.

סעיף 300(א)(3) ו-4 לחוק העונשין בנוסח הקיים קובע כי הגורם במזיד למותו של אדם תוך ביצוע עבירה או תוך הכנות לביצועה או כדי להקל על ביצועה, וכן הגורם למותו של אדם כשנעברה עבירה אחרת, כדי להבטיח לעצמו או למי שהשתתף בביצוע אותה עבירה, בריחה או הימלטות מעונש – מבצע רצח. הנוסח הקיים של חלופות אלה מעורר קושי בשני מובנים: האחד, שהיסוד הנפשי הנדרש בהן הוא פזיזות, הכוללת אף קלות דעת (כפי שעולה מסעיפים 90 ו-200א לחוק העונשין); והשני, שבשתי החלופות הראשונות, קרי המתה תוך ביצוע עבירה והמתה תוך הכנות לביצועה, לא נדרש קשר ענייני בין מעשה ההמתה לבין העבירה האחרת, אלא די בכך שמעשה ההמתה מתבצע במהלך ההכנות לביצוע העבירה או במהלך ביצוע העבירה עצמה. כך למשל, במקרה שבו בדרך לביצוע עבירת רכוש, גורם הנאשם לתאונת דרכים קטלנית, בלא שיש קשר בין הנסיבות שבגללן התרחשה התאונה ובין ההכנות לביצוע העבירה.

פסקה (2) בנוסחה המוצע דורשת מפורשות קשר ענייני בין ההמתה לבין העבירה האחרת. קשר ענייני זה בא לידי ביטוי בדרישת המטרה, שלפיה המתה תיחשב לרצח בנסיבות מחמירות לפי פסקה זו, רק אם בוצעה במטרה לאפשר, להקל או להסתיר ביצוע עבירה אחרת או במטרה להימלט מהדין לאחר ביצועה של עבירה כאמור.

יובהר כי בהתאם לסעיף 300(א) לחוק כתיקונו המוצע, תנאי לאחריות ברצח בנסיבות מחמירות, ובכלל זה גם המתה בנסיבה המחמירה בנוסחה המוצע בפסקה (2), הוא המתה בכוונה או באדישות של אדם. זאת בשונה מסעיף 300(א)(4) לחוק בנוסחו הקיים, שכאמור לפיו די ביסוד נפשי של פזיזות כלפי התוצאה הקטלנית כדי שתחול העבירה.

לפסקה (3)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה מצב שבו הקרבן היה עד בהליכים פליליים. מעשה המתה של עד בהליכים פליליים עלול להרתיע עדים מלהעיד והוא קורא תיגר על יציבות שלטון החוק, ובכך עלול לפגוע בתפקודה של מערכת המשפט ובשלטון החוק. עקב הפגיעה הקשה בערך המוגן של שמירת סדרי השלטון והמשפט, נוסף על הפגיעה בערך של חיי אדם, נלווית לנסיבה זו חומרה מיוחדת ועל כן מוצע לקבוע אותה כנסיבה מחמירה.

לפסקה (4)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה מצב שבו הרצח בוצע במטרה לעורר פחד בציבור או להניע גוף שלטוני לעשות מעשה או להימנע מעשייתו, קרי מצב שבו עבירה מבוצעת מתוך מטרה טרוריסטית. על פי המוצע, גם מעשה של יחיד, שלא נעשה במסגרת פעילות של ארגון, אך טמון בו פוטנציאל להשלכות ציבוריות רחבות וקשות, נחשב למעשה בעל חומרה מיוחדת המצדיקה לראותו כנסיבה מחמירה. הנסיבה שמוצע לקבוע בפסקה זו כנסיבה מחמירה מבוססת במידה רבה על פסקה (2) להגדרה "מעשה טרור" בהצעת חוק המאבק בטרור, התשע"ה-2015 (הצ"ח הממשלה התשע"ה, עמ' 1067). כאמור בדברי ההסבר להצעת החוק האמורה, מבוססת ההגדרה "מעשה טרור" שבה על החלטת עצרת ארגון האומות המאוחדות משנת 1995 בעניין אמצעים למיגור הטרור העולמי ותואמת את החקיקה במדינות שונות בעולם. מעשה רצח שבוצע במסגרת פעילותם של ארגון טרור או ארגון פשיעה, די בו כדי לבסס קטגוריית חומרה עצמאית שמוצע לקבוע להלן כנסיבה מחמירה בפסקה (11) המוצעת.

לפסקה (5)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה מצב שבו רצח מבוצע ממניע של גזענות או עוינות כלפי ציבור. בשל הפגיעה בערך המוגן הנוסף, ביצוע רצח ממניע כאמור הוא נסיבה מחמירה, המצדיקה תיוג חמור במיוחד, ושבגינה ראוי שיוטל על הרוצח מאסר עולם כעונש חובה.

- (6) המעשה נעשה כפעולה עונשית במטרה להטיל מרות או מורא ולכפות אורחות התנהגות על ציבור;
- (7) המעשה נעשה באכזריות מיוחדת או תוך התעללות גופנית או נפשית בקורבן;
- (8) הקורבן הוא קטין שעובר העבירה אחראי עליו כהגדרת "אחראי על קטין או חסר ישע" בסעיף 368א;
- (9) הקורבן הוא חסר ישע כהגדרתו בסעיף 368א;

ד ב ר י ה ס ב ר

דרישה לאכזריות החורגת מזו הגלומה בעצם מעשה ההמתה.

בנוסף מוצע לכלול בנסיבה זו רצח שנעשה תוך התעללות בקרבן, חלופה שקיימת כנסיבה מחמירה גם בעבירת האינסוס (סעיף 345(ב)4) לחוק העונשין). נסיבה זו תואמת גם את סעיף 40ט(10) לחוק העונשין הקובע כי בקביעת מתחם העונש ההולם יתחשב בית המשפט גם באכזריות, באלימות ובהתעללות של הנאשם בנפגע או ניצולו.

לפסקה (8)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה עבירה שהקרבן שלה הוא קטין שעובר העבירה אחראי עליו. החומרה המיוחדת במקרה זה נובעת לא רק מעובדת היותו של הקרבן חלש, אלא גם מהפרת האמון והמעילה בתפקיד מצד הפוגע, שאמור להיות אחראי על רווחתו של הקרבן ולדאוג לצרכיו.

נסיבה זו עולה בקנה אחד עם נסיבות מחמירות אחרות הקבועות בחוק העונשין במקרה שהפגיעה בקטין מתבצעת על ידי אחראי (ראו לדוגמה סעיפים 335(ב)2, 351, 368, 368ב ו-382(ב)2) לחוק העונשין).

לפסקה (9)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה מקרה שבו קרבן ההמתה הוא חסר ישע כהגדרתו בסעיף 368א לחוק, ובכלל זה ילד צעיר שהוא בגדר "חסר ישע".

על פי סעיף 368א לחוק העונשין, "חסר ישע" הוא מי שמחמת גילו, מחלתו או מוגבלותו הגופנית או הנפשית, ליקויו השכלי או מכל סיבה אחרת, אינו יכול לדאוג לצורכי מחייתו, לבריאותו או לשלומו. אוכלוסיית חסרי הישע היא אוכלוסייה חלשה באופן מיוחד, התלויה באחרים לצורך מילוי צרכים בסיסיים. המתנתו של חסר ישע מבטאת זלזול חמור במיוחד בערכים בסיסיים של אנושיות, מקום שבו היחס האנושי המצופה הוא דווקא יחס של חמלה. לאור זאת, ראוי להגדיר את הנסיבה כנסיבה מחמירה בלא קשר לזהות הפוגע, ולא להגבילה רק למקרים שבהם הפוגע הוא האחראי על אותו חסר ישע.

בהקשר זה יוזכר כי סעיף 300(א)1 לחוק העונשין בנוסחו הקיים קובע עבירת רצח על כל מי שגורם במזיד, במעשה או במחדל אסורים, למותו של אביו, אמו, סבו

בהקשר זה מוצע להפנות לסעיף 144 לחוק העונשין, שלפיו מניע של גזענות כהגדרתה בסעיף 144 לחוק או עוינות כלפי ציבור מהטעמים המפורטים באותו סעיף, לביצוע עבירה, יהווה נסיבה מחמירה, אשר העונש בגינה הוא כפל העונש הקבוע לצד אותה עבירה, או עשר שנות מאסר, לפי העונש הקל יותר.

הפניה זו מחילה לעניין פסקה (5) המוצעת את ההגדרה "גזענות" שבסעיף 144 לחוק, שלפיה גזענות היא "רדיפה, השפלה, בוז, גילוי איבה, עוינות או אלימות, או גרימת מדנים כלפי ציבור או חלקים של האוכלוסייה, והכול בשל צבע או השתייכות לגזע או למוצא לאומי-אתני". כמו כן הפניה זו מחילה את קביעתו של סעיף 144(א) לחוק לעניין הטעמים המבססים מניע של עוינות כלפי ציבור, והם "מחמת דת, קבוצה דתית, מוצא ערתי, נטייה מינית, או היותם עובדים זרים".

לפסקה (6)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה ביצוע רצח כפעולה עונשית במטרה להטיל מרות או מורא או לכפות אורחות התנהגות על ציבור. בגדר נסיבה מחמירה זו נכלל מעשה רצח הנעשה כלפי אדם שהוא חלק מציבור במטרה להענישו ולהטיל מרות על אחרים. החומרה היתרה במקרה זה נובעת מכך שהמעשה אינו פוגע בקרבן בלבד, כי אם נועד לכפות דרך התנהגות על אנשים נוספים השייכים לאותו ציבור שאליו משתייך הקרבן, ולהביא להגבלת חירותם ולהשפלתם. נזכיר כי ההגדרה "ציבור" שבסעיף 34 לחוק העונשין היא הגדרה רחבה הכוללת גם חלק מהציבור העולל להיפגע מההתנהגות שעליה מדובר. המקרים המובהקים שבהם תתקיים נסיבה זו הם המקרים שכונו "רצח על רקע כבוד המשפחה". בתי המשפט בישראל לא קיבלו במקרים אלה את הדוקטרינה של הגנה תרבותית והרשיעו נאשמים בעבירה של רצח ככוונה תחילה (ראו ע"פ 3768/08 סלאמה נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 7.11.10).

לפסקה (7)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה מעשה שנעשה באכזריות מיוחדת או תוך התעללות בקרבן. בנסיבה זו נכללים מצבים שבהם לרצח התלוותה פגיעה נוספת בקרבן, והיא נועדה לבטא את הסלידה החברתית המוגברת כלפי רצח שנעשה תוך התעללות גופנית או נפשית, או באכזריות רבה. השימוש בביטוי "אכזריות מיוחדת" מגלם

(10) המעשה בוצע תוך יצירת סכנה ממשית לפגיעה חמורה בגופו של אדם אחר נוסף על הקורבן;

(11) המעשה בוצע במסגרת פעילותו של ארגון פשיעה או ארגון טרור ולשם קידום מטרות אותו ארגון; בפסקה זו –

“ארגון פשיעה” – כהגדרתו בחוק מאבק בארגוני פשיעה, התשס”ג–2003²;

“ארגון טרור” – ארגון טרור כהגדרתו בחוק איסור מימון טרור, התשס”ה–2005³, וכן ארגון טרור מוכרז כהגדרתו בחוק האמור.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), התקיימה נסיבה מחמירה כאמור באותו סעיף קטן, אך מצא בית המשפט, מנימוקים מיוחדים שיירשמו, כי מתקיימות נסיבות מיוחדות שבשלן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד, רשאי הוא להרשיע את הנאשם בעבירה לפי סעיף 300.

ד ב ר י ה ס ב ר

פעילותו מציבה איום חמור על שלטון החוק, גורמת לחרדה בציבור ומגלמת חומרה מוסרית רבה.

לסעיף קטן (ב)

העבירה של רצח בנסיבות מחמירות מונה כאמור את מצבי ההמתה החמורים ביותר במדרג עבירות ההמתה, שבהם המעשה מבטא דרגה גבוהה במיוחד של אשמה, ועל כן ראוי כי העונש שייגזר בגין מעשים אלה יהיה העונש החמור ביותר, עונש המבטא את הערך העליון של קדושת חיי אדם ואת הפגיעה הקשה ביותר בערך זה במעשי ההמתה במקרים אלה, קרי – מאסר עולם חובה.

עם זאת, קיים קושי בתיחום מדויק מראש של עבירת הרצח בנסיבות מחמירות באמצעות נוסחה משפטית או קביעת נסיבות מסוימות. ייתכנו מקרים פרטניים שנסיונותיהם הייחודיות לא ילוו בדרגת האשמה החמורה המאפיינת את העבירה המוחמרת, אף שהתקיימה הנסיבה המחמירה שקבע המחוקק. במקרים חריגים אלה, לא מוצדק להרשיע את העושה בעבירה של רצח בנסיבות מחמירות ולתייגו באופן זה.

על כן, מוצע לאפשר לבית המשפט, במקרה שבו מצא כי התקיימו נסיבות מיוחדות שבשלן המעשה (הנופל בגדר עבירת הרצח בנסיבות מחמירות) אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד, ומנימוקים מיוחדים שיירשמו, להרשיע את הנאשם בעבירה של רצח לפי סעיף 300 לחוק כתיקונו המוצע, ולא בעבירה של רצח בנסיבות מחמירות לפי סעיף 300 לחוק כנוסחו המוצע.

יודגש כי סמכות זו של בית המשפט מוגבלת, על פי המוצע, לנסיבות שבהן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד, ואינה מאפשרת לבית המשפט לשקול

או סבתו. נסיבה זו לא נכללת בין הנסיבות המחמירות המוצעות. על אף שהמתת הורה או סב מהווה מעשה מגונה במיוחד של המתת אדם נוכח התנכרות הממית לחובת כיבוד הורים, הרי שהמתת בן משפחה יכולה להתרחש בנסיבות שונות, ולא לכל מקרה ממין זה נלווית בהכרח חומרה מיוחדת. אם ההורה הוא “חסר ישע” כהגדרתו בסעיף 3368 לחוק, המעשה ייכלל במסגרת הנסיבה המחמירה המוצעת לפי פסקה זו.

לפסקה (10)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה מקרה שבו העבירה בוצעה תוך יצירת סכנה לאדם אחר מלבד הקרבן. במקרה זה הפגיעה בערך של חיי אדם קשה יותר, משום שהעושה חושף אנשים נוספים פרט לקרבן לסכנה של פגיעה חמורה, למשל במקרה של הנחת פצצה במקום שבו שוהים אנשים אחרים מלבד הקרבן המיועד, או הצתה של מקום כאמור אמנם כאשר נגרמת פגיעה באדם נוסף פרט לקרבן, ניתן לייחס לנאשם עבירה נוספת, כגון ניסיון לרצח או גרימת חבלה. ואולם הנסיבה המחמירה המוצעת בפסקה זו תחול גם במקרה שלא נגרמה בפועל פגיעה באדם נוסף או לא נעשה ניסיון לפגוע באדם נוסף, אך נוצרה סכנה ממשית לפגיעה כאמור.

לפסקה (11)

מוצע לקבוע כנסיבה מחמירה רצח שבוצע במסגרת פעילות ארגון פשע או ארגון טרור, קרי רצח שבוצע על ידי חבר בארגון פשיעה או בארגון טרור ונועד לקדם את מטרות אותו ארגון. זאת, משום שארגונים אלה יוצרים מטבעם סיכון מיוחד ובלתי נסבל לביצוע פשעים, ומשום שהמתת אדם במסגרת פעילות של ארגון כזה ובמטרה לקדם את

² ס”ח התשס”ג, עמ’ 502.

³ ס”ח התשס”ה, עמ’ 76.

המתה בנסיבות של 301ב. (א) על אף האמור בסעיפים 300 ו-301א, הגורם בכוונה או אחריות מופחתת באדישות למותו של אדם באחת מהנסיבות המפורטות להלן, דינו – מאסר עשרים שנים:

(1) המעשה בוצע בתכוף לאחר התגרות כלפי הנאשם ובתגובה לאותה התגרות, ומתקיימים שניים אלה:

(א) בעקבות ההתגרות הנאשם התקשה במידה ניכרת לשלוט בעצמו;

(ב) יש בקושי האמור בפסקה (1) כדי למתן את אשמתו של הנאשם, בשים לב למכלול נסיבות העניין;

ד ב ר י ה ס ב ר

להלן פירוט המצבים שמוצע לכלול בעבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת.

לסעיף קטן (א)1

מוצע לכלול בגדר עבירת ההמתה באחריות מופחתת מצבים של קנטור בעבירת הרצח בכוונה תחילה כפי שקבועה היום בסעיפים 300(א)2 ו-301(א) לחוק, היסוד של העדר ההתגרות בתכוף למעשה הוא יסוד שלילי, שעל התביעה מוטל להוכיחו, כדי להוביל להרשעת נאשם ברצח. החלופה להרשעה בעבירת הרצח, אם התביעה אינה עומדת בנטל ההוכחה האמור, היא הרשעה בעבירת ההריגה.

הפסיקה, בעקבות ע"פ 46/54 סגל נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד ט(1) 393, 400 (1955) ובעקבות עניין בנו, פירשה את היסוד השלילי של העדר התגרות ככולל שני מבחנים מצטברים: מבחן סובייקטיבי ומבחן נורמטיבי (המכונה לעתים מבחן אובייקטיבי) שבוך האם הנאשם קונטר באופן סובייקטיבי, והאם אדם סביר היה מקונטר באותה סיטואציה.

בספרות המשפטית נמתחה ביקורת על השימוש במבחן "האדם הסביר" (ראו מ' קרמניצר, "כוונה תחילה או כוונה רגילה – ברצח בכוונה תחילה? על מהות היסוד של "העדר קנטור" בעבירה של רצח בכוונה תחילה", משפט פלילי וקרימינולוגיה א 9, 13 (תשמ"ו); יורם שחר, "האדם הסביר והמשפט הפלילי", הפרקליט לט 78, 84 (תש"ן); אורית קמי, "איך הרגה הסבירות את האשה: חוס דמם של "האדם הסביר" ו"הישראלית המצויה" בדוקטרינת הקנטור בהלכת אואלוס", פלילים ו 137, 160 (תשנ"ח)). בדנ"פ ביטון בחן בית המשפט העליון את מבחני הקנטור ובמיוחד את המבחן הנורמטיבי ביהמ"ש קבע כי ישנם טעמים מוסריים וחברתיים המצדיקים להותיר את המבחן הנורמטיבי על כנו, אך המליץ על רפורמה כללית בעבירות ההמתה שבמסגרתה תיבחן גם הביקורת כלפי המבחן הנורמטיבי ה"טהור" (ראו דנ"פ ביטון, פסקאות 65 ו-68 לפסק דינו של השופט ברק). ביקורת דומה הביע גם השופט א' לוי בע"פ 8332/05 איסקוב נ' מדינת ישראל (פורסם בנוב, 26.7.07).

שיקולים נוספים, חיצוניים לנסיבות המעשה, שיש בהם כדי להפחית מאשמתו של הנאשם, כגון נסיבותיו האישיות של העושה. כך למשל, במקרה שבו בית משפט התרשם כי המניע לרצח הוא מניע של חמלה, יוכל בית המשפט לעשות שימוש בסמכות זו ולהרשיע את הנאשם בעבירת הרצח הבסיסית לפי סעיף 300 לחוק כתיקונו המוצע בסעיף 4 להצעה. אם החליט בית המשפט להרשיע את הנאשם בעבירת הרצח הבסיסית כאמור, על אף התקיימותן של נסיבות מחמירות לפי סעיף 301א המוצע, בית המשפט לא יהיה מחויב להטיל על הנאשם עונש מאסר עולם.

ציון כי נציגי הסניגוריה הציבורית בצוות קרמניצר סברו, בדעת מיעוט, כי יש לתת לבית המשפט, נוסף על הסמכות להרשיע בעבירת הרצח הבסיסית כאמור בסעיף 301א(ב) המוצע, גם שיקול דעת לסטות מעונש החובה כשהוא מרשיע נאשם בעבירה של רצח בנסיבות מחמירות. זאת, לאור עמדתם כי יש לאפשר לבית המשפט להתחשב במכלול הנסיבות הרלוונטיות לענישה, ובכלל זה נסיבותיו האישיות של העושה, ולא להגבילו לנסיבות הנוגעות למידת האשמה שבמעשה.

לסעיף 301ב המוצע

מוצע לקבוע עבירה של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת. העבירה המוצעת כוללת מקרים מסוימים שנכנסים לגדרי עבירת הרצח או עבירת הרצח בנסיבות מחמירות, אך מגלמים, בשל נתונים הקשורים במעשה או בעושה, דרגת אשמה פחותה הנלווית למעשה. רוב המקרים שמוצע לכלול בגדר עבירה זו באים היום בגדר סעיף 300 לחוק העונשין, שמוצע לבטלו בסעיף 5 להצעה זו, הקובע אפשרות לענישה מופחתת בגין רצח בנסיבות המפורטות בו.

כותרת השוליים של העבירה המוצעת – "המתה בנסיבות של אחריות מופחתת", באה לתת ביטוי לאשם הפחות המיוחס למבצע עבירה זאת, בהשוואה לעבירת הרצח, והיא עולה בקנה אחד עם העונש שמוצע לקבוע בצדה – עשרים שנות מאסר.

- (2) המעשה נעשה כשהנאשם היה נתון במצב של מצוקה נפשית קשה, עקב התעללות חמורה ומתמשכת בו או בן משפחתו, בידי מי שהנאשם גרם למותו;
- (3) המעשה נעשה במצב שבו, בשל הפרעה נפשית חמורה או בשל ליקוי בכושרו השכלי, הוגבלה יכולתו של הנאשם במידה ניכרת, אך לא עד כדי חוסר יכולת של ממש כאמור בסעיף 34 –
- (א) להבין את אשר הוא עושה או את הפסול שבמעשהו; או
- (ב) להימנע מעשיית המעשה;

ד ב ר י ה ס ב ר

בכל הנוגע לפרשנות המונח "התגרות" יודגש, כי המבחן המוצע אינו בא לשנות את הדין הקיים, שלפיו המבחן להתגרות כולל בחובו ממד נורמטיבי, באופן שלא כל מעשה שהנאשם ראה בו פרובוקציה, נחשב להתגרות, אלא רק מעשים בלתי לגיטימיים במהותם, מנקודת מבט חברתית-מוסרית חיצונית לנאשם, שיש להם פוטנציאל משמעותי של הקנטה והרגזה (ראו ש"ז פלר יסודות בדיני עונשין כרך א' 560 (תשמ"ד)).

לסעיף קטן (א)2(2) עד (4)

פסקאות אלה מאמצות באופן כמעט מלא את הנסיבות הכלולות היום בגדר סעיף 330א לחוק, אשר נוסף לחוק בשנת 1995 במסגרת חוק העונשין (תיקון מס' 44). התשנ"ה-1995 (ס"ח התשנ"ה, עמ' 391) (להלן – תיקון מס' 44). מצבים אלה כוללים מעשי המתה שנעשו כשהנאשם היה במצב של מצוקה נפשית קשה, עקב התעללות חמורה ומתמשכת בו או בן משפחתו בידי מי שהנאשם גרם למותו, מעשי המתה שנעשו במצב של הפרעה נפשית חמורה ומעשים כאמור שנעשו בחריגה במידה מועטה מסייג לאחריית פלילית.

כעולה מדברי ההסבר להצעת חוק העונשין (תיקון מס' 41) (אחריות מופחתת), התשנ"ה-1995 (הצ"ח התשנ"ה, עמ' 475), שהובילה לתיקון האמור, המניע לתיקון החוק היה ביקורת שנמתחה על נוקשותו של עונש מאסר עולם כעונש חובה בגין רצח, במקרים מיוחדים הגובלים באי שפיות הדעת או בסייגי האילוץ, או כאשר הנאשמים המיתו אדם לאחר שנקלעו, שלא באשמתם, למצוקה קשה ביותר, ובמעשיהם התקיימו נסיבות מיוחדות שבשלהן המעשים אינם עומדים מבחינה מוסרית בדרגה אחת עם מעשי רצח. בין השאר, הוזכרו באותו הקשר דוגמאות למקרים כאמור שנדונו בפסיקה, כגון עניין לדאני; עניין קיסר; ע"פ 6353/94 כרמלה בוחבוט נ' מדינת ישראל, פד מט(3) 647 (1995); ותפ"ח (מחוזי-ת"א) 416/93 מדינת ישראל נ' שוקי בסו, פ"מ התשנ"ד(3) 281 (1994).

הצעת החוק האמורה הציעה מודל של אחריות מופחתת, אולם בסופו של דבר נקבע בחוק מודל של ענישה מופחתת, שלפיו מורשע ברצח זכאי להקלה מעונש החובה במקרים המפורטים בסעיף 330א לחוק. כתוצאה מהאמור

המבחן המוצע לקנטור בסעיף 330א(1) לחוק כנוסחו המוצע, זונה את השימוש במבחן "האדם הסביר" שזכה כאמור לביקורת, וקובע במקומו מבחן חלופי שיאפשר הקלה באחריות בנסיבות שבהן ההתגרות הובילה את העושה למצב שבו הוא התקשה במידה ניכרת לשלוט בעצמו, ובתנאי שיש בקושי, בנסיבות המקרה, כדי למתן את אשמתו של הנאשם.

המבחן המוצע משלב בין מבחן סובייקטיבי למבחן אובייקטיבי. לעניין המבחן הסובייקטיבי, הדרישה היא לתגובה אמוציונלית עזה להתגרות, אשר פגעה בצורה קשה ביכולת השליטה העצמית של הנאשם. יובהר בעניין זה כי אין הכוונה למצב של העדר שליטה לפי סעיף 134 לחוק העונשין, אלא למצב שבו נפגעה בצורה ניכרת יכולת השליטה העצמית. לעניין המבחן הנורמטיבי, בית המשפט יידרש להכריע, אם יש ברגש העז שהתעורר בנאשם לנוכח ההתגרות והקושי הרב בשליטה העצמית כדי לגרוע מאשמתו של המקונטר. בחינה זו תבוצע מנקודת מבט חברתית ומוסרית, שהיא חיצונית למקונטר.

יצוין כי כדי שאשמת העושה תיחשב פחותה באופן משמעותי, צריך להתקיים יחס הולם בין טיב ההתגרות ומידתה לבין הפגיעה הניכרת בשליטה העצמית שגרמה ההתגרות. לא כל המתה במצב של איבוד ניכר של שליטה עצמית, בעקבות עלבון או אפילו הרמת יד, משקפת רמת אשמה שהיא פחותה משמעותית מרמת האשמה המאפיינת רצח.

הביטוי "למתן את אשמתו" מאפשר לבית המשפט המקיים את הבחינה הנורמטיבית לשקול כל נתון הנוגע לנסיבות המקרה, הרלוונטי בעיני בית המשפט להערכת האשמה. בכלל זה, רשאי בית המשפט להביא בחשבון את נתוניו האישיים של הנאשם, ככל שהם משליכים על מידת האשמה שבמעשה. יובהר, כי אין הכוונה שבית המשפט ישקול בגדר המבחן האמור נתונים אישיים ואחרים של הנאשם שאינם רלוונטיים למידת האשמה שבמעשה. חלק הכרחי מתפקידו של בית המשפט, בהקשר זה, הוא ליצוק תוכן למבחן הנורמטיבי המוצע, ולהתמודד עם מורכבותם של תרחישים קונקרטיים. בסופו של דבר, המבחן המוצע נועד לבטא תחושת צדק אנושית, בלי לפגוע במסר לציבור בדבר האיסור המוחלט להמית.

(4) המעשה נעשה במצב שבו מעשהו של הנאשם חרג במידה מועטה מתחולת סייג לאחריות לפי סעיפים 34, 34א, 34ב או 34ג(3), ויש בנסיבות העניין כדי למתן את אשמתו.

(ב) על אף האמור בסעיפים 300 ו-301א, מי שגרם למותו של אדם ורואים אותו כמי שעשה את המעשה באדישות לפי סעיפים 34א(א)(1), 34ב(ב) או 34ד(ב) רישה, דינו – מאסר עשרים שנים.

ד ב ר י ה ס ב ר

להשתמש בכוח קטלני, יורשע לא ברצח, כי אם בעבירה של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת.

עוד מוצע להוסיף לנסיבות המנויות בפסקה (4) חריגה מועטה מאחת מנסיבותיו של סייג הצידוק המנויה בסעיף 34ג(3) לחוק, שבהתיימה לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שעשה: "במעשה הטעון לפי דין הסכמה, כאשר המעשה היה דרוש באופן מיידי לשם הצלת חיי אדם, שלמות גופו, או למניעת נזק חמור לבריאותו ואם בנסיבות העניין לא היה בידו להשיג את ההסכמה". סייג זה כולל בתוכו רכיב של מיידיות, בדומה להגנה עצמית, ולכן מקרה שבו אדם חרג במידה מועטה מרכיב המיידיות בסייג הצידוק, כאשר היה בנסיבות העניין כדי למתן את אשמתו, מצדיק אף הוא הפחתה באחריות.

יצוין כי נציגי הפרקליטות בצוות קרמניצר סברו, בדעת מיעוט, כי יש להותיר על כנו את הנוסח הקיים של סעיף 300א(ב) לחוק. לטענתם אין הצדקה לקבוע אחריות מופחתת במצב שבו המעשה לא היה סביר בנסיבות העניין, כאמור בסעיף 34ט לחוק העונשין.

לסעיף קטן (ב)

מוצע לכלול, במסגרת העבירה של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת, מעשים של גרימת מוות של אדם, במצבים שבהם לפי הוראות חיקוק בחלק הכללי של חוק העונשין מיוחס לנאשם מצב נפשי של אדישות. השילוב בין ההוראות האמורות בחלק הכללי ובין סעיפים 300 ו-301א לחוק כנוסחם המוצע, עלול להביא לכך שנאשם שגרם למות אדם יורשע ברצח או ברצח בנסיבות מחמירות, גם אם למעשה המצב הנפשי שלו לא כלל כוונה או אדישות כלפי התוצאה הקטלנית. מאחר שמצבים אלה אינם מתאפיינים בזלזול המובהק בחיי אדם המגולם בעבירת הרצח, לא ראוי לאפיינם בתיוג ובענישה דומים. יצוין, שלצד מצבים אלה קבוע היום בחוק עונש של מאסר עולם כעונש מרבי, ואילו בהצעת החוק מוצע להפחית עונש זה לעונש של עשרים שנות מאסר.

ההוראות האמורות קבועות בסעיפים 34א, 34ב ו-34ד לחוק העונשין. סעיף 34 לחוק, שעניינו עבירה שונה או נוספת, קובע את אחריותו של מבצע בצוותא לעבירה שונה או נוספת שביצע העושה, שהמבצע בצוותא עצמו לא היה מודע לאפשרות עשייתה, ואולם אדם מן

במקרים המפורטים בסעיף האמור, רשאי בית המשפט להקל בעונש, אך הסעיף אינו נוגע לשאלת האחריות הפלילית.

הנוסח המוצע בהצעה זו מטרתו לקבוע, לגבי המצבים המנויים היום בסעיף 300א לחוק, הסדר של אחריות מופחתת תחת ההסדר שמאפשר הקלה בעונש בלבד, זאת בדומה למודל שהופיע בהצעת החוק המקורית שהובילה לתיקון מס' 44, כך שמקרים אלה ייכללו בעבירת המתה הפחותה בחומרתה מעבירת הרצח. הסדר של אחריות מופחתת הוא צורך יותר, משום שאין הוא מטיל על העושים הבאים בגדרו תיוג של מי שביצעו רצח. גם מבחינת הענישה, הסדר כזה תואם בצורה טובה יותר את התיוג הנלווה להרשעה, שכן הוא מונע מצב שבו נגזרים עונשים קלים יחסית בגין הרשעה ברצח.

נוסחה המוצע של פסקה (4) שונה מהדין הקיים. סעיף 300א(ב) לחוק כנוסחו היום מאפשר לבית המשפט לסטות מעונש החובה במצב שבו מעשהו של הנאשם חרג במידה מועטה בנסיבות העניין מתחום הסבירות הנדרשת לפי סעיף 34ט לחוק לשם תחולת סייג של הגנה עצמית, צורך או כורח. מוצע להרחיב את הנסיבה גם למצבים שבהם החריגה לא היתה מתחום הסבירות של ההגנות הנוכרות, אלא מתנאי אחר בהן, כגון תנאי המיידיות, ובתנאי שיש בנסיבות כדי למתן את אשמתו של העושה.

ההרחבה למצבים הגובלים בסייגים לאחריות פלילית מוצדקת, משום שאין הצדקה להבחין בעניין זה בין תנאי הסבירות, דווקא, לבין התנאים האחרים של ההגנות, וזאת במיוחד לאור המבחן המוצע כתנאי לתחולתה של פסקה זו, שעל פיו מוטל על בית המשפט לבחון אם היה בנסיבות כדי למתן את אשמתו של העושה.

ראוי לאפשר הפחתה הן בתיוג והן בעונש, במקרה שבו האשמה פחותה, ולא לאפשר הקלה בעונש בלבד, שאם לא כן עלולה התוצאה העונשית להיות בלתי מידתית ביחס לחומרת העבירה. הרחבה זו אף עולה בקנה אחד עם הדין החל בשיטות משפט אנגלו-אמריקאיות, אשר אימץ דוקטרינות שונות של "הגנה עצמית פגומה" (Imperfect Self-Defense) ושל "הגנה עצמית מוגזמת" (Excessive Self-Defense), שלפיהן נאשם אשר הגיב למעשה אלימות בכוח קטלני בלתי מידתי, אך האמין, בתום לב, שהיה צריך

המתה בקלות דעת 301. הגורם למותו של אדם בקלות דעת, דינו – מאסר שתיים.
עשרה שנים.

החלפת סעיף 302

7. במקום סעיף 302 לחוק העיקרי יבוא:

“שידול או סיוע 302. (א) המשדל אדם להתאבד, דינו – מאסר ארבע עשרה שנים.
להתאבדות
(ב) המסייע לאדם להתאבד, דינו – מאסר שבע שנים.”

ד ב ר י ה ס ב ר

מוצע כי העונש המרבי בצד עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת ייוותר עשרים שנה גם אם מתקיימות הנסיבות ההופכות את הרצח לרצח בנסיבות מחמירות. כלומר, אם רצח על רקע של הפרעה נפשית חמורה, למשל, היה אכזרי במיוחד, העושה יורשע בהמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, ויהיה ניתן לתת ביטוי לנסיבות המחמירות במסגרת העונש המרבי של אותה עבירה.

יצוין כי חלק מחברי צוות קרמניצר סבר כי יש לקבוע בצד העבירה של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת עונש של חמש עשרה שנות מאסר, וזאת משום שהמקרים המנויים בה מתאפיינים בנסיבות שמפחיתות באופן משמעותי את אשמתו של העושה ולעיתים אף גובלות בהעדף אחריות פלילית.

לסעיף 301 המוצע

מוצע לקבוע עבירה של גרימת מוות של אדם כאשר היסוד הנפשי של הנאשם כלפי התוצאה הקטלנית הוא קלות דעת. קלות דעת מוגדרת בסעיף 20(א)(2)(ב) לחוק העונשין כנטילת סיכון בלתי סביר לאפשרות גרימת תוצאות המעשה, מתוך תקווה להצליח למנען. לפי הדין הקיים, גרימת מוות בקלות דעת נכללת בעבירת ההריגה. ההצדקה לקביעת עבירה חדשה זו מבוססת על הפער הניכר בין מידת אשמתו של מי שממית תוך אדישות לאפשרות גרימת המוות, לבין מי שמקווה שהתוצאה הקטלנית לא תתרחש, אף על פי שהוא מודע לאפשרות התרחשותה, קרי קל הדעת. מוצע לקבוע כי העונש בצד עבירה זו יעמוד על שתיים עשרה שנות מאסר. עונש שהוא קל בצורה ניכרת מהעונש הקבוע היום בצד עבירת ההריגה. עונש מרבי זה מבטא מדרג ראוי בין עבירת ההמתה באחריות מופחתת לבין העבירה של גרימת מוות ברשלנות בנסיבות מחמירות, שכן מצד אחד הוא עולה בקנה אחד עם העונשים שבתי המשפט נוהגים לגזור בעבירות הריגה בנסיבות של תאונות דרכים, מקרים שבהם מטבע הדברים היסוד הנפשי הוא, ככלל, קלות דעת, ומצד שני הוא מאפשר לגזור עונש הולם במקרים חמורים של המתה בקלות דעת, כגון מקרים שבהם ההמתה בוצעה תוך הפעלת אלימות כלפי הקרבן.

סעיף 7 סעיף 302 לחוק העונשין, הקובע עבירה על שידול או סיוע להתאבדות, מנוסח היום באופן ארכאי, שאינו עולה בקנה אחד עם החלק הכללי של חוק העונשין, הן בכך שהוא כורך יחד את הסיוע ואת השידול להתאבדות, והן בכך שהעונש הקבוע בצד העבירה – עשרים שנות מאסר – הוא עונש גבוה יתר על המידה, במיוחד ביחס למדרג הענישה המוצע בהצעה זו. לאור

היישוב היה יכול להיות מודע לאפשרות עשייתה. על פי סעיף 34א(א)(1) לחוק, המבצע בצוותא יישא באחריות לעבירה כאמור שנעברה בכוונה, כעבירה של אדישות בלבד. כלומר, על פי המצב החוקי היום, כאשר הנאשם היה שותף לביצוע אינוס בצוותא עם אחר, ולאחר ביצוע העבירה רצח האחר את הקרבן, בנסיבות כאמור בסעיף 34א(א)(1) לחוק, יורשע הנאשם בעבירה של הריגה שהעונש המרבי בצדה הוא עשרים שנות מאסר. מוצע לכלול מצב זה בעבירה של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת, משום שהמצב הנפשי של הנאשם כלפי הרצח המבוצע על ידי שותפו עלול להיות רשלנות או קלות דעת כלפי התוצאה הקטלנית, ועל כן אינו ראוי לתיוג ולענישה של עבירת הרצח.

סעיף 34ט3(ב) לחוק קובע, כי בעבירות תוצאה רואים את העושה כמי שעשה את העבירה באדישות, אם המעשה נעשה כאשר היה במצב של שכרות, והוא שגרם למצב זה בהתנהגותו הנשלטת והמודעת. גם מקרה זה ראוי להיקבע במסגרת העבירה של המתה באחריות מופחתת, שכן נכללים בו מקרים שבהם אדם גרם למותו של אחר, בנסיבות המצוינות בסעיף, אף שלא היה אדיש כלפי התוצאה הקטלנית.

סעיף 34י לחוק עוסק בכניסה למצב בהתנהגות פסולה. לפי סעיף קטן (א) של הסעיף האמור, הוראות סעיפים 134, 134 ו-134 לחוק, שעניינם הסייגים של העדר שליטה, צורך וכוח, לא יחולו אם העושה היה מודע או אם אדם מן היישוב במקומו היה יכול, בנסיבות העניין, להיות מודע, לפני היווצרות המצב שבו עשה את מעשהו, כי הוא עלול לעשותו במצב זה, ואם העמיד את עצמו בהתנהגות נשלטת ופסולה, באותו מצב. לפי סעיף קטן (ב), במקרה כאמור רואים את האדם כמי שעשה את העבירה באדישות, אם העבירה מותנית בתוצאה, ובלבד שהוא לא הכניס עצמו למצב זה במטרה לעבור את העבירה. ראוי לכלול סעיף זה בעבירת ההמתה באחריות מופחתת משום שגם הוא כולל גם מצבים שבהם היסוד הנפשי של העושה אינו מגיע כדי אדישות כלפי התוצאה הקטלנית.

מוצע לקבוע בצד עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת עונש מאסר של עשרים שנה, הוזה לעונש הקיים היום בצד עבירת ההריגה. עונש זה מבטא מצד אחד, את הגמול הראוי בגין נטילת חיי אדם בכוונה או באדישות, הוקעת המעשה והרתעה ראויה – במיוחד במקרים חמורים של המתה בעקבות קנטור או בעקבות הפרעה נפשית, ומצד אחר, מבטא הקלה לעומת העונש של מאסר עולם כעונש מרבי, וזאת עקב הנסיבות המפורטות בעבירה זו.

ביטול סעיף 303 8. סעיף 303 לחוק העיקרי – בטל.

הוספת סעיף 304 א 9. אחרי סעיף 304 לחוק העיקרי יבוא:

304א. על אף האמור בסעיף 21(ב), הגורם ברשלנות למותו של אדם ומתקיימים לגביו שניים אלה, דינו – מאסר חמש שנים: "גרימת מוות ברשלנות בנסיבות מחמירות

(1) במעשהו סטה במידה ניכרת מהתנהגות סבירה בנסיבות העניין, והיה מודע לטיב המעשה;

(2) המעשה מהווה הפרה של דין.

ד ב ר י ה ס ב ר

ייכללו בגדר עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת לפי סעיף 303 כנוסחו המוצע בסעיף 6 להצעה, שמוצע לקבוע בצדה עונש מאסר עשרים שנים כעונש מרבי.

במצבים חריפים פחות, של הפרעה נפשית שאינה חמורה, אך יש בה כדי להפחית משמעותית את האשמה שבמעשה, יוכל בית המשפט, למרות התקיימות הנסיבות המחמירות כאמור בסעיף 301 כנוסחו המוצע בסעיף 6 להצעה, להרשיע את העושה בעבירת הרצח הבסיסית לפי סעיף 300 כתיקונו המוצע בסעיף 4 להצעה, המאפשרת לו להפעיל שיקול דעת לעניין העונש.

יצוין כי נציגי הסניגוריה הציבורית בצוות קרמניצר סברו, בדעת מיעוט, כי יש להותיר עבירה זו על כנה ולתקן את נוסח העבירה, זאת בשל החשש כי מקרים של המתת תינוק שבהם ראוי שלא לתייג את האם כרוצחת, עלולים שלא להיכלל בעבירה המוצעת של המתה באחריות מופחתת, עקב הדרישה בה להפרעה נפשית חמורה.

סעיף 9 מוצע לקבוע, בסעיף 304 לחוק כנוסחו המוצע, עבירה חדשה של גרימת מוות ברשלנות בנסיבות מחמירות, שתהווה מעין דרגת ביניים בין העבירה של גרימת מוות ברשלנות, הקבועה בסעיף 304 לחוק, לבין העבירה של המתה בקלות דעת שמוצע לקבוע בסעיף 301 לחוק כנוסחו המוצע בסעיף 6 להצעה זו.

על פי המוצע, יסודות העבירה יהיו חמורים יותר מיסודותיה של עבירת גרימת המוות ברשלנות בשני היבטים: האחד, היסוד העובדתי – נדרשת התנהגות אשר סוטה במידה ניכרת מהתנהגות סבירה, המהווה כשלעצמה הפרה של הדין. כלומר, בגדר עבירה זו ייכללו התנהגויות שהמחוקק הזהיר באופן ספציפי מפני עשייתן, השני, היסוד הנפשי – נדרשת מודעות לגבי ההתנהגות המסוכנת, ורק לגבי התוצאה הקטלנית די ביסוד נפשי של רשלנות. על אף שכאמור, נדרשת מודעות של הנאשם לטיב המעשה, לא נדרש שהנאשם יהיה מודע לדין האוסר את המעשה, וכן, לא נדרש כי הנאשם יהיה מודע לכך שמעשהו סוטה במידה ניכרת מהתנהגות סבירה. יסוד זה ייקבע בידי בית המשפט.

כך לדוגמה, כדי להרשיע בעבירה זו נהג רכב שחצה צומת ברמזור אדום וגרם למותו של אדם, יהיה צורך להוכיח כי הנאשם היה מודע למעשה המסוכן, קרי לחציית הצומת ברמזור אדום. בית המשפט יקבע בנסיבות העניין

האמור, מוצע להחליף את נוסחו של סעיף 302 לחוק בנוסח כמפורט להלן.

מוצע להפריד בין העבירה של שידול להתאבדות לבין העבירה של סיוע להתאבדות, וזאת מפני שמצבים של שידול להתאבדות הם חמורים יותר ממצבים של סיוע להתאבדות, ואכן, על פי הדין הכללי, העונש המרבי על שידול לעבירה הוא העונש הקבוע בצד העבירה העיקרית, ואילו העונש המרבי על סיוע הוא מחצית העונש האמור.

רציונל זה תקף גם לגבי עבירות השידול והסיוע להתאבדות: אדם המשכנע או מעודד אדם אחר לשים קץ לחייו מבצע מעשה חמור הפוגע פגיעה קשה בערך של חיי אדם, יותר מאשר זה המסייע לאדם שגיבש את דעתו והחליט לשים קץ לחייו, להוציא את החלטתו לפועל.

מוצע לקבוע בצד העבירה של שידול להתאבדות עונש של ארבע עשרה שנות מאסר. עונש זה נותן ביטוי הולם לחומרת המעשה ועולה בקנה אחד עם מדרג הענישה המוצע בהצעה זו. יצוין כי עונש זה תואם את העונש המרבי הקיים במשפט האנגלי לעבירה זו.

בצד העבירה של סיוע להתאבדות מוצע לקבוע עונש של שבע שנות מאסר, שכן עונש זה הוא מחצית העונש שמוצע לקבוע בצד עבירת השידול ותואם את העקרונות הכלליים של חוק העונשין. בנוסף, הנוסח המוצע של העבירות בהיר יותר ותואם את החלק הכללי של חוק העונשין.

סעיף 8 סעיף 303 לחוק העונשין קובע עבירה של המתת תינוק. לפי עבירה זו אישה, שגרמה למות ולדה, שלא מלאה לו שנה, כשהיא היתה במצב של ערעור שיקול הדעת, משום שלא החלימה מתוצאות הלידה או מתוצאות ההנקה, דינה – מאסר חמש שנים.

מוצע לבטל עבירה זו, ששורשיה במשפט האנגלי, ושנועדה לפטור נשים שהרגו את תינוקותיהן שנולדו מחוץ למסגרת הנישואין, מעונש מוות. לאור שינוי המצב החברתי, בעיקר בנוגע לערך חייהם של תינוקות, והחומרה המיוחדת הגלומה בגרימת מוות של תינוק חסר ישע שעל הוריו מוטלת האחריות לדאוג לצרכיו – ראוי לבטל את העבירה.

בישראל, המקרים שבהם נשים שהמיתו את תינוקותיהן הורשעו בעבירה זו, הם ספורים. מקרים שבהם תוכח הפרעה נפשית חמורה של האם שהמיתה את התינוק

10. במקום סעיף 305 לחוק העיקרי יבוא:

החלפת סעיף 305

"ניסיון לרצח או לרצח בנסיבות מחמירות שלוששים שנים".

11. אחרי סעיף 305 לחוק העיקרי יבוא:

הוספת סעיפים 3305 עד 3305

"שידול לרצח בנסיבות מחמירות אדם לבצע עבירה לפי סעיף 3301א, דינו – מאסר עולם.

ד ב ר י ה ס ב ר

אשר לעונש, לפי הדין הקיים העונש בצד עבירת הניסיון לרצח הוא מאסר עשרים שנים. עונש זה אינו עולה בקנה אחד עם הוראות הקבועות בחלק הכללי של חוק העונשין. לפי סעיף 34 לחוק, כל דין החל על הביצוע העיקרי של העבירה יחול גם על ניסיון לעבור אותה, מלבד אם נאמר בחיקוק או משתמע ממנו אחרת. כמו כן, לפי סעיף 27 לחוק, הוראה שבה נקבע לעבירה עונש חובה או עונש מזערי לא תחול על ניסיון לעבור אותה. כלומר, לפי החלק הכללי של חוק העונשין, ולולא הוראת סעיף 305 לחוק, העונש על ניסיון לרצח היה מאסר עולם כעונש מרבי.

בסעיף 305 כנוסחו המוצע, מוצע לקבוע בצד העבירות של ניסיון לרצח וניסיון לרצח בנסיבות מחמירות, עונש של שלוששים שנות מאסר, התואם את העונש המרבי הקצוב בשנים לעבירת הרצח, לפי סעיף 311 לחוק כנוסחו המוצע בסעיף 15 להצעת החוק. אמנם, העובדה שלא קופחו חיי אדם מפחיתה מחומרת העבירה, ואולם מבחינת אשמתו הסובייקטיבית של העושה יש מקרים שבהם הניסיון, ותוצאותיו, קרובים מאוד לעבירה המושלמת. כך הדבר למשל, במקרה שבו הניסיון לרצח לוהה בגרימת נכות קשה לקרבן. לפיכך, אין בעונש של עשרים שנות מאסר כדי לתת ביטוי מתאים לחומרת העבירה.

יצוין, כי צוות קרמניצר לא המליץ להחמיר את העונש הקבוע היום בסעיף 305 לחוק בצד הניסיון לרצח. עם זאת, החמרת הענישה כמוצע תואמת את מדרג הענישה בשאר העבירות הנגזרות מרצח, כפי שהוצע על ידי הצוות.

סעיף 11 מוצע להוסיף לחוק העונשין את סעיפים 3305 עד 3305 כנוסחם המוצע להלן, ולקבוע בהם עבירות של שידול לרצח, סיוע לרצח ולרצח בנסיבות מחמירות וניסיון לשידול לרצח ולרצח בנסיבות מחמירות, הכול כפי שיפורט להלן.

לסעיף 3305 המוצע

מוצע לקבוע עבירה של שידול לרצח בנסיבות מחמירות. כיום לא קבועה בחוק עבירה מיוחדת של שידול לרצח, ולכן העונש על שידול לרצח, בהתאם לסעיף 34 לחוק העונשין, הוא מאסר עולם כעונש חובה. בע"פ 5079/04 נסרין מסראווה נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 18.2.08). מתח בית המשפט ביקורת על עונש זה, כעונש בלתי ראוי שאינו נותן ביטוי הולם לפער המוסרי והמשפטי בין המשדל לרצח לבין מי שביצע את הרצח במו ידיו.

על פי הצעת חוק זו, העונש שייקבע בצד עבירת הרצח (לפי סעיף 300א) לחוק בתיקונו המוצע בסעיף 4

אם התנהגות זו סתה במידה ניכרת מהתנהגות סבירה. כמובן שאם הנאשם היה קל דעת לגבי התוצאה הקטלנית, יהיה ניתן להרשיעו בעבירה של המתה בקלות דעת.

מוצע לקבוע בצד העבירה חמש שנות מאסר כעונש מרבי. אמנם, עונש זה סוטה מהעיקרון הקבוע בסעיף 21(ב) לחוק העונשין, ולפיו לא תיקבע עבירת פשע (עבירה שעונשה מעל שלוש שנות מאסר) כעבירת רשלנות, ואולם העונש המוצע מוצדק עקב הצירוף של התנהגות מסוכנת במיוחד מבחינה אובייקטיבית, המעידה על זלוזל בוטה בחוק, יחד עם אשמה סובייקטיבית המתבטאת במודעות בפועל של העושה לטיב התנהגותו. עונש של חמש שנות מאסר יוצר מדרג הולם בין העבירה החמורה יותר של המתה בקלות דעת, שדינה, על פי המוצע בסעיף 6 להצעה זו, שתים עשרה שנות מאסר, ובין העבירה הקלה יותר של גרימת מוות ברשלנות שדינה לפי סעיף 304 לחוק, מאסר שלוש שנים.

נציגי הסניגוריה בצוות קרמניצר סברו, בדעת מיעוט, כי העבירה המוצעת בסעיף זה מיותרת בעיקרה ואינה מצדיקה סטייה מהעיקרון שלפיו העונש על עבירות רשלנות לא יעלה על שלוש שנות מאסר. לדעתם, העבירה המוצעת של המתה בקלות דעת (סעיף 301 כנוסחו המוצע) תיתן מענה לבעייתיות הגלומה בפער הקיים היום בין עבירת ההריגה לבין העבירה של גרימת מוות ברשלנות.

עוד נטען, במסגרת דיונים שנערכו במשרד המשפטים אחרי הגשת המלצות צוות קרמניצר, כי עבירה זו מיותרת ככל שהיא נוגעת לגרימת מוות בנהיגה, משום שבמצבים שבהם הנהג עובר על חוקי התנועה, היסוד הנפשי שמתקיים בו הוא קלות דעת כלפי התוצאה הקטלנית ולא רשלנות, וכן כי קיים חשש כי קביעת העבירה של גרימת מוות ברשלנות בנסיבות מחמירות תגרום להעמדה לדין או הרשעה בעבירה זו גם במקרים שבהם נכון יותר להעמיד לדין או להרשיע בעבירה של המתה בקלות דעת. זאת, כדי להימנע מהקשיים הכרוכים בהוכחת המצב הנפשי של העושה. עם זאת, מהשיקולים שפורטו לעיל מוצע לקבוע את העבירה החדשה.

סעיף 10 העבירה של ניסיון לרצח קבועה כיום בסעיף 305 לחוק העונשין. יסודות העבירה מנוסחים בסגנון ארכאי, שאינו עולה בקנה אחד עם הגדרת יסודות עבירת הניסיון בסעיף 25 לחוק העונשין, ובמיוחד עם הגדרת היסוד הנפשי בעבירות הניסיון. על כן, מוצע להחליף את נוסח הסעיף בנוסח חדש הנותן ביטוי ליסוד העובדתי והנפשי הנדרש בעבירה.

סיוע לרצח 3305. על אף הוראות סעיף 32, המסייע לאדם לבצע עבירה לפי סעיף 300, דינו – מאסר חמש עשרה שנים.
ניסיון לשידול לרצח 3305. על אף הוראות סעיף 33, המנסה לשידול אדם לבצע עבירה לפי סעיף 300, דינו – מאסר חמש עשרה שנים.”

12. סעיף 307 ביטול סעיף 307. סעיף 307 לחוק העיקרי – בטל.

13. בסעיף 308 לחוק העיקרי, הסיפה החל במילים “בין שנשם” – תימחק.

14. סעיף 311 לחוק העיקרי – בטל.

ד ב ר י ה ס ב ר

לסעיף 3305 המוצע

מוצע לקבוע עבירה של ניסיון לשידול לרצח. על פי סעיף 33 לחוק העונשין, העונש הקבוע בצד העבירה של ניסיון לשידול לעבירה שנקבע לה עונש של מאסר עולם חובה, הוא מאסר עשרים שנים, ולעבירה שנקבע לה עונש של מאסר עולם – מאסר עשר שנים. מכאן שבלא קביעה אחרת, לאור סעיף 300 לחוק כתיקונו בסעיף 4 להצעה זו, העונש בגין ניסיון לשידול לרצח יהיה מאסר עשר שנים.

הכלל הנוגע לענישה בגין ניסיון לשידול, בדומה לענישה בגין סיוע, הוא שניסיון לשידול אדם לביצוע עבירה עונשו מחצית העונש שנקבע לביצועה העיקרי. על כן, ובהתאמה לעבירת הסיוע לרצח, כנוסחה בסעיף 3305 המוצע, מוצע לקבוע עבירה של ניסיון לשידול לרצח, שהעונש בצדה יעמוד על חמש עשרה שנות מאסר. מוצע להותיר את קביעת העונש בעבירה של ניסיון לשידול לרצח בנסיבות מחמירות בהתאם לסעיף 33(1) לחוק, כלומר העונש בצד עבירה זו יהיה עשרים שנות מאסר.

יצוין כי בעבירות ההמתה האחרות, לא מוצע לקבוע הסדר מיוחד לניסיון, סיוע וניסיון לשידול, ויחול ההסדר לפי החלק הכללי של חוק העונשין.

סעיף 12 סעיף 307 לחוק העונשין קובע עבירה שעונשה שבע שנות מאסר על מי שגורם במישרין או בעקיפין לכך שאדם יקבל כתב איום ברצח, והגורם יודע את תוכנו של הכתב. מוצע לבטל את העבירה, מאחר שלמקרים הנכללים בה יש הסדר מספק במסגרת עבירת האיומים הקבועה בסעיף 192 לחוק העונשין, ודיני השותפות המוסדרים בסימנים ב' ו'ג' לפרק ה' בחלק הכללי של חוק העונשין, ומאחר שהעונש הקבוע בצד העבירה גבוה מדי ואינו תואם את מדרג הענישה הקיים בחוק העונשין.

סעיף 13 סעיף 308 לחוק העונשין מגדיר מיהו אדם לעניין סימן עבירות ההמתה, וקובע כי “משעה שיצא הולד כולו חי מבטן אמו הריהו נחשב אדם לענין סימן זה, בין שנשם ובין שלא נשם, בין שיש לו מחזור דם ובין שאין לו, בין שנברת חבל הטבור ובין שלא נברת”. מוצע למחוק את הסיפה של הסעיף האמור החל במילים “בין שנשם”, מאחר שהיא כוללת הבחנות שכיזם, לאור התפתחות המדע, הן מיותרות.

סעיף 14 סעיף 311 לחוק העונשין קובע עבירה, שעונשה מאסר שנה, על מי שמשטרל להעלים את דבר לידתו של וולד, בסלקו בחשאי את גוויית הוולד, בין שמת לפני הלידה או בשעת הלידה ובין לאחריה. סעיף זה נחקק

להצעה זו) יהיה מאסר עולם כעונש מרבי, ועל כן העונש על שידול לרצח יהיה זהה. עונש מאסר עולם כעונש מרבי מאפשר לבית המשפט לתת ביטוי הולם לחומרת המעשה ולהתחשב, במקרים המתאימים, בפער בין המבצע בפועל ובין המשדל. עם זאת, מאחר שהעונש בצד העבירה של רצח בנסיבות מחמירות הוא עונש מאסר עולם חובה, בלא קביעת עבירה מיוחדת לעניין שידול, העונש על שידול לבצע רצח בנסיבות מחמירות יהיה מאסר עולם חובה. לפיכך, מוצע לקבוע עבירה מיוחדת של שידול לרצח בנסיבות מחמירות, שהעונש בצדה יעמוד על מאסר עולם כעונש מרבי, דבר המאפשר כאמור גמישות והתאמת הענישה למקרי שידול הנבדלים זה מזה בחומרתם.

לסעיף 3305 המוצע

מוצע לקבוע עבירה של סיוע לרצח. כיום לא קבועה בחוק עבירה מיוחדת של סיוע לרצח, ולכן, לפי סעיף 32(1) לחוק העונשין, העונש בצד העבירה של סיוע לרצח הוא עשרים שנות מאסר כעונש מרבי. לעומת זאת, לאור נוסחו של סעיף 300(א) לחוק, כתיקונו בסעיף 4 להצעה זו, אם לא תיקבע עבירה מיוחדת של סיוע לרצח, העונש בצד העבירה של סיוע לרצח יעמוד, לפי סעיף 32(2) לחוק, על עשר שנות מאסר. עונש זה אינו הולם את המקרים החמורים של סיוע לרצח ואינו עולה בקנה אחד עם מדרג הענישה הראוי.

לפיכך, מוצע לקבוע, בסעיף 3305 לחוק כנוסחה המוצע, עבירה מיוחדת של סיוע לרצח שהעונש בצדה יעמוד על חמש עשרה שנות מאסר. עונש כאמור תואם את העיקרון הכללי ולפיו עונשו של המסייע הוא מחצית עונשו של המבצע העיקרי, שכן מאסר חמש עשרה שנים הוא מחצית העונש המרבי שיהיה אפשר להטיל לפי הוראות סעיף 311 לחוק כנוסחה המוצע בסעיף 15 להצעה כעונש קצוב, לגבי עבירות גרימת מוות בסימן א' לפרק ו' לחוק, שדינו מאסר עולם כעונש מרבי.

מוצע שלא לקבוע עבירה מיוחדת של סיוע לעבירה של רצח בנסיבות מחמירות, שמוצע, בסעיף 6 להצעה זו, להוסיף לחוק העונשין, ולהותיר את הענישה בעבירה זו בהתאם לחלק הכללי של חוק העונשין. מאחר שהעונש בצד עבירת הרצח בנסיבות מחמירות הוא מאסר עולם חובה, העונש בצד העבירה של סיוע לרצח בנסיבות מחמירות יעמוד, בהתאם להוראות סעיף 32(1) לחוק, על עשרים שנות מאסר.

"מאסר עולם שאינו 311א. על אף הוראות סעיף 41, בעבירה לפי סימן זה שדינה מאסר עולם ולא נקבע שהוא עונש חובה, רשאי בית המשפט להטיל מאסר עולם לתקופה בלתי קצובה או מאסר לתקופה שלא תעלה על שלושים שנים."

16. בפקודת התעבורה⁴, בסעיף 40א(א)(1), במקום "לפי סעיף 298" יבוא "לפי סעיפים 301ג או 304א".
17. בחוק חסינות חברי הכנסת, זכויותיהם וחובותיהם, התשי"א-1951⁵, בסעיף 2א(ב)(2), במקום "עבירת רצח, הריגה" יבוא "עבירה לפי סעיפים 300 עד 301ג לחוק העונשין, התשל"ז-1977".
18. בחוק ההסגרה, התשי"ד-1954⁶, בסעיף 2ב(ב)(2), במקום "רצח, הריגה" יבוא "רצח, רצח בנסיבות מחמירות, המתה בנסיבות של אחריות מופחתת, המתה בקלות דעת".
19. בחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), התשט"ו-1955⁷, בתוספת, בפרט (ז), ברישה, במקום "298, 300" יבוא "300 עד 301ג".
20. בחוק לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים), התשי"ח-1957⁸, בתוספת, בפרט (א), במקום "298, 300" יבוא "300 עד 301ג".

ד ב ר י ה ס ב ר

שבגינן יוטל עונש פסילה לתקופה שלא תפחת מעשר שנים כאמור בסעיף 40א(א)(1) לפקודת התעבורה, זאת משום שבעבירה זו יש חומרה מיוחדת המצדיקה פסילה לתקופה משמעותית.

כמו כן מוצע, בסעיף 28 להצעה, להוסיף הפניה לעבירה זו גם לתוספת הראשונה לחוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001. התוספת קובעת את העבירות שייחשבו לעבירות מין או אלימות לעניין החוק האמור, ומונה בין השאר את העבירה של גרימת מוות ברשלנות לפי סעיף 304 לחוק.

סעיפים מוצע להחליף את הפניה הקיימת לעבירות 19, 20, הרצח וההריגה בכמה חוקים העוסקים בסדרי 26 ו-29 דין, בראיות ובזכויות נפגעי עבירה, בהפניה לעבירות שכאמור מחליפות על פי המוצע עבירות אלה מבחינה מהותית.

בתוספת לחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), התשט"ו-1955, קבועה רשימת עבירות שבהן חובה לקיים חקירת ילד, בהתאם לסעיף 2 לחוק האמור, בתנאי שמדובר בילד מתחת לגיל 12 והוא אינו חשוד בביצוע העבירה, או שמדובר בילד שמלאו לו 12 שנים, כשהחשוד בביצוע העבירה הוא הורה או אח של הילד והנפגע בעבירה הוא אחד מהם או הילד. בנוסף הקיים, מנויות ברשימה זו גם עבירות הרצח וההריגה ומוצע בסעיף 19 להצעת החוק להחליף באופן הנוכח לעיל.

על רקע מציאות עובדתית שונה מהמציאות של ימינו, ואינו רלוונטי עוד, ומוצע על כן לבטלו. ככל שהסעיף נועד לתת מענה למקרים של שיבוש הליכי משפט או סיוע לאחר מעשה, לאלה ניתן מענה בעבירות הקבועות בסעיפים 244 ו-261 לחוק.

סעיפים מוצע לתקן בדברי חקיקה שונים את ההפניות 16 עד 31 לסעיפי עבירות ההמתה שבסימן א' לפרק י' כללי לחוק העונשין, כדי להתאימן לעבירות כנוסחן המוצע בהצעה זו. ככלל, בחיקוקים שבהם היתה הפניה לעבירות הרצח וההריגה או לסעיפים 300 ו-298 לחוק העונשין, מוצע להחליף הפניה זו בהפניה לסעיפים הקובעים את העבירות שעל פי הצעת החוק מחליפות עבירות אלה, והם: סעיף 300 לחוק חקירת המוצע (רצח), סעיף 301 לחוק כנוסחו המוצע (רצח בנסיבות מחמירות), סעיף 301 לחוק כנוסחו המוצע (המתה בנסיבות של אחריות מופחתת) וסעיף 301 לחוק כנוסחו המוצע (המתה בקלות דעת).

בסעיפים 23, 25, 28 ו-31 להצעה זו, מוצע למחוק בחיקוקים שונים את ההפניות לסעיפים 303, 307 ו-311 לחוק העונשין, שמוצע לבטלם, בסעיפים 8, 12 ו-14 להצעה זו.

סעיפים בסעיף 16 להצעה, מוצע לתקן את סעיף 16 ו-28 40א(א)(1) לפקודת התעבורה ולקבוע את העבירה של גרימת מוות ברשלנות בנסיבות מחמירות (סעיף 304א כנוסחו המוצע), כאחת העבירות

⁴ דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 7, עמ' 173; ס"ח התשע"ה, עמ' 238.

⁵ ס"ח התשי"א, עמ' 228; התשע"ה, עמ' 250.

⁶ ס"ח התשי"ד, עמ' 174; התשס"א, עמ' 384.

⁷ ס"ח התשט"ו, עמ' 96; התשע"א, עמ' 75.

⁸ ס"ח התשי"ח, עמ' 16; התשס"ז, עמ' 5.

21. תיקון חוק שירות המדינה (משמעת), התשכ"ג-1963⁹, בסעיף 47(א1)5), בהגדרה "עבירת מין או אלימות חמורה", במקום "300, 298" יבוא "300 עד 301".
22. תיקון חוק האזנת סתר, התשל"ט-1979¹⁰, בסעיף 9א(א)2), במקום "עבירת רצח, הריגה" יבוא "עבירה לפי סעיפים 300 עד 301 לחוק העונשין, התשל"ז-1977".
23. תיקון חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982¹¹ –
- (1) בסעיף 9(ב1), במקום הרישה עד המילים "התשל"ז-1977" יבוא "בעבירת רצח בנסיבות מחמירות לפי סעיף 301א(א)4) לחוק העונשין התשל"ז-1977, בעבירת ניסיון לרצח בנסיבות מחמירות כאמור, לפי סעיף 305 לאותו חוק";
- (2) בסעיף 62א(א), בהגדרה "עבירת מין או אלימות", במקום "307, 305" יבוא "305".
24. תיקון חוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984¹², בתוספת הראשונה, בחלק א', בפרט 1, במקום "302; 298" יבוא "301; 303; 302; 301א";
25. תיקון חוק עזרה משפטית בין מדינות, התשנ"ח-1988¹³, בתוספת השנייה, בפרט 2, בפרט משנה 4, במקום "304, 303, 311" יבוא "304".
26. תיקון חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות) אכיפה – חיפוש בגוף ונטילת אמצעי זיהוי) – התשנ"ו-1996¹⁴ –
- (1) בסעיף 12א(א), במקום "בעבירה על סעיף 300" יבוא "בעבירה לפי סעיפים 300 או 301א";
- (2) בתוספת הראשונה, בפרט (1)ב), במקום "300, 298" יבוא "300 עד 301א".

ד ב ר י ה ס ב ר

בנוסף, מוצע למחוק מסעיף 62א(א) לחוק סדר הדין הפלילי את ההפניה לסעיף 307 לחוק העונשין, שמוצע לבטלו בסעיף 12 להצעה.

סעיף 24 בחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984 (להלן – חוק בתי המשפט), בחלק א' לתוספת הראשונה, קבועה רשימה של עבירות שבהן רשאי בית המשפט המחוזי לדון בשופט אחד ולא בהרכב של שלושה שופטים, אף שהעונש הקבוע בצד העבירה הוא עשר שנות מאסר או יותר. בתוספת בנוסחה היום מנויות העבירות של הריגה ושידול או סיוע להתאבדות.

מוצע להחליף עבירות אלה בעבירות של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת (סעיף 301ב המוצע), המתה בקלות דעת (סעיף 301א המוצע), שידול להתאבדות (סעיף 302א(א) המוצע), סיוע לרצח (סעיף 305 המוצע) וניסיון לשידול לרצח (סעיף 305 המוצע). תיקון זה עולה בקנה אחד עם חוק בתי המשפט (תיקון מס' 60), התשע"ע-2010 (ס"ח התש"ע, עמ' 652), שבמסגרתו נוספו עבירות חדשות לחלק א' לתוספת הראשונה לחוק בתי המשפט. הוספת העבירות נעשתה לאור המלצות הוועדה המייעצת לעניין סדר דין פלילי בראשות כבוד שופטת בית המשפט העליון,

בסעיף 29 להצעה, מוצע לערוך תיקון דומה בחוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית), התשס"ו-2005, ולאפשר חקירת עד או חשוד על ידי חוקר מיוחד בכל עבירות ההמתה שכוללות יסוד נפשי של מחשבה פלילית.

בסעיף 26 להצעה, מוצע לתקן את חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – חיפוש בגוף ונטילת אמצעי זיהוי), התשנ"ו-1996, ולאפשר למשטרה ליטול אמצעי זיהוי מחשוד, נאשם או מורשע בכל עבירות ההמתה שכוללות יסוד נפשי של מחשבה פלילית.

סעיף 23 סעיף 9(ב1) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982 (להלן – חוק סדר הדין הפלילי), קובע כי לא תחול התיישנות על עבירות רצח וניסיון לרצח של מי שכיהן כראש ממשלה בעת ביצוע העבירה. מוצע לתקן את הסעיף האמור כך שלא תחול התיישנות על עבירת רצח בנסיבות מחמירות לפי סעיף 301א(א)4) המוצע – המחליפה את עבירת הרצח בנסיבות האמורות – ועל העבירה של ניסיון לרצח באותן נסיבות מחמירות לפי סעיף 305 לחוק כתיקונו המוצע, כשאלה בוצעו נגד מי שכיהן כראש ממשלה בעת ביצוע העבירה.

⁹ ס"ח התשכ"ג, עמ' 50; התשע"ה, עמ' 105.

¹⁰ ס"ח התשל"ט, עמ' 118; התשע"ה, עמ' 251.

¹¹ ס"ח התשמ"ב, עמ' 43; התשע"ה, עמ' 240.

¹² ס"ח התשמ"ד, עמ' 198; התשע"ה, עמ' 241.

¹³ ס"ח התשנ"ח, עמ' 356; התשע"ד, עמ' 576.

¹⁴ ס"ח התשנ"ו, עמ' 136; התשע"ד, עמ' 85.

27. בחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000¹⁵, בתוספת הראשונה, במקום פרט (7) יבוא:
 " (7) עבירות של גרימת מוות לפי סעיפים 300 עד 304 ו-305 לחוק העונשין".
28. בחוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001¹⁶ –
 (1) בתוספת הראשונה, במקום פרט 3 יבוא:
 "3. לפי סעיפים 300 עד 301, 302, 304, 304 ו-305 עד 305, בסימן א' לפרק י'";
 (2) בתוספת ראשונה א' –
 (א) בחלק א', בפרט 2, במקום "303 ו-304" יבוא "304 ו-304א";
 (ב) בחלק ב', בפרט 2, במקום "303 ו-304" יבוא "304 ו-304א";
 (3) בתוספת ראשונה ב', במקום פרט 1 יבוא:
 "1. עבירות לפי סעיפים 300 עד 301 ו-305".
29. בחוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית), התשס"ו-
 2005¹⁷, בתוספת, בפרט 1, במקום "298, 300" יבוא "300 עד 301".
30. בחוק סדר הדין הפלילי (עצור החשוד בעבירת ביטחון) (הוראת שעה), התשס"ו-2006¹⁸,
 בסעיף 1, בהגדרה "עבירת ביטחון", בפסקה (2), במקום "300" יבוא "300, 301א".
31. בחוק סדר הדין הפלילי (תיקון מס' 62 – הוראת שעה), התשע"א-2010¹⁹, בסעיף 1(4),
 בתוספת ראשונה א' המובאת בו, בחלק א', פרט (35) – יימחק.

ד ב ר י ה ס ב ר

כיום מנויות עבירות הרצח והניסיון לרצח ברשימת עבירות המקור בתוספת הראשונה לחוק איסור הלבנת הון. מוצע להחליף עבירות אלה בעבירות המתה לפי סעיף 300 כתיקונו המוצע בסעיף 4 להצעה, ולפי סעיפים 301 ו-303 כנוסחם המוצע בסעיף 6 להצעה, ובעבירה של ניסיון לרצח או רצח בנסיבות מחמירות לפי סעיף 305 כנוסחו המוצע בסעיף 10 להצעה.

בנוגע לגלגול רכוש בעקבות ביצוע עבירות המתה, אין מקום להבחין בין עבירות הרצח ובין העבירה של המתה בנסיבות של אחריות מופחתת. כך למשל, אם הנאשם המית את הקרבן באמצעות כלי נשק, לאחר קנטור או במצב הגובל בהגנה עצמית, ולאחר מכן מכר את כלי הנשק ועשה פעולה בדמי המכירה כדי להסוות את מקור הכספים. על כן מוצע, כאמור לעיל, לכלול ברשימת עבירות המקור שבתוספת הראשונה לחוק האמור גם המתה בנסיבות של אחריות מופחתת (סעיף 301 המוצע).

כתוארה דא, מרים נאור. השיקולים שהנחו את הוועדה היו, מחד גיסא, העומס המוטל על בתי המשפט המחוזיים הדנים בעבירות חמורות והצורך לצמצם את רשימת העבירות הנדונות בפני הרכב, ומאידך גיסא הרצון למנוע פגיעה בצדק וזכותו של הנאשם להליך הוגן (ראו: הצעת חוק בתי המשפט (תיקון מס' 56) (דיון לפני דן יחיד או לפני הרכב), התשס"ט-2008 (הצ"ח הממשלה התשס"ט, עמ' 32)).

סעיף 27 התוספת הראשונה לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000 (להלן – חוק איסור הלבנת הון), מונה רשימה של עבירות שנקבעו בעבירות מקור. משמעות הקביעה של עבירה כעבירת מקור היא כי רכוש שמקורו במישרין או בעקיפין, בעבירה כאמור, רכוש ששימש לביצועה, או רכוש שאיפשר את ביצועה ייחשב "רכוש אסור" לפי חוק איסור הלבנת הון, ויחולו לגבי מי שעשה פעולה ברכוש כאמור העבירות לפי סעיף 3(א) ו-4 לאותו חוק, לפי העניין.

¹⁵ ס"ח התש"ס, עמ' 293; התשע"ד, עמ' 742.

¹⁶ ס"ח התשס"א, עמ' 183; התשע"ה, עמ' 112.

¹⁷ ס"ח התשס"ו, עמ' 42; התשע"א, עמ' 85.

¹⁸ ס"ח התשס"ו, עמ' 364; התשע"ג, עמ' 58.

¹⁹ ס"ח התשע"א, עמ' 30; התשע"ה, עמ' 30.

נספח לדברי הסבר

לחשוב ולהבין את תוצאות מעשיו, ולאחר שהכין עצמו להמית אותו או שהכין מכשיר שבו המית אותו.

(ב) לענין ההחלטה וההכנה להמית, אין נפקא מינה אם החליט להמית את האדם או את מישהו, מסויים או בלתי מסויים, מבני משפחתו או מבני גזעו.

(ג) כדי להוכיח כוונה תחילה אין צורך להראות שהנאשם היה שרוי בהלך נפש מסויים במשך זמן פלוני או תוך תקופה פלונית שלפני ביצוע העבירה או שהמכשיר שבו בוצעה הוכן בזמן פלוני שלפני המעשה.

302. המביא אדם לידי התאבדות, בשידול או בעצה, או מסייע אדם להתאבד, דינו – מאסר עשרים שנים.

303. (א) אשה שגרמה בזויד, במעשה או במחדל, למות ולדה שלא מלאו לו שנים-עשר חדשים, ובשעת המעשה או המחדל היתה במצב של ערער שיקול הדעת, משום שעדיין לא החלימה לגמרי מתוצאות הלידה או משום תוצאות ההנקה לאחר הלידה, הרי על אף היות העבירה לפי הנסיבות בגדר רצח או הריגה, דינה – מאסר חמש שנים.

(ב) האמור בסעיף זה אינו בא לגרוע מסמכות בית המשפט להרשיע את מי שהואשם ברצח של ילד שלא מלאו לו שנים-עשר חדשים בעבירה של הריגה או של העלמת לידה, או לקבוע שאינו נושא באחריות פלילית מחמת אי-שפיותו או ליקוי בכשרו השכלי לפי סעיף 19.

[...]

305. העושה אחת מאלה, דינו – מאסר עשרים שנים:

- (1) מנסה שלא כדין לגרום למותו של אדם;
- (2) עושה שלא כדין מעשה, או נמנע שלא כדין מעשות מעשה שמחובתו לעשותו, בכוונה לגרום למותו של אדם, והמעשה או המחדל עלולים מטבעם לסכן חיי אדם.

306. (בוטל).

307. הגורם, במישרין או בעקיפין, שאדם פלוני יקבל כתב איום ברצח, והגורם יודע תכנון של הכתב, דינו – מאסר שבע שנים.

[...]

310. (בוטל).

311. המשתדל להעלים דבר לידתו של ולד, בסלקו בחשאי את גוויית הולד, בין שמת לפני הלידה או בשעת הלידה ובין לאחריה, דינו – מאסר שנה.

להלן נוסח הוראות סימן א' לפרק ו' לחוק העונשין, התשל"ז-1977, שמוצע לבטלן או להחליפן בהצעה זו:

"פרק ו': פגיעות בגוף סימן א': גרימת מוות

298. הגורם במעשה או במחדל אסורים למותו של אדם, יאשם בהריגה, ודינו – מאסר עשרים שנים.

299. (בוטל).

300. (א) העושה אחת מאלה יאשם ברצח ודינו – מאסר עולם ועונש זה בלבד:

(1) גורם בזויד, במעשה או במחדל אסורים, למותו של אביו, אמו, סבו או סבתו;

(2) גורם בכוונה תחילה למותו של אדם;

(3) גורם בזויד למותו של אדם תוך ביצוע עבירה או תוך הכנות לביצועה או כדי להקל על ביצועה;

(4) גורם למותו של אדם כשנעברה עבירה אחרת, כדי להבטיח לעצמו, או למי שהשתתף בביצוע אותה עבירה, בריחה או הימלטות מעונש.

(ב) מי שהורשע ברצח לפי סעיף (ו) לחוק לעשיית דין בנאצים ועוזריהם, התש"ו-1950, דינו – מיתה.

300א. על אף האמור בסעיף 300, ניתן להטיל עונש קל מהקבוע בו, אם נעברה העבירה באחד מאלה:

(א) במצב שבו, בשל הפרעה נפשית חמורה או בשל ליקוי בכושרו השכלי, הוגבלה יכולתו של הנאשם במידה ניכרת, אך לא עד כדי חוסר יכולת של ממש כאמור בסעיף 34 –

(1) להבין את אשר הוא עושה או את הפסול שבמעשהו; או

(2) להימנע מעשיית המעשה.

(ב) במצב שבו מעשהו של הנאשם חרג במידה מועטה, בנסיבות הענין, מתחום הסבירות הנדרשת לפי סעיף 34ט לשם תחולת הסייג של הגנה עצמית, צורך או כורח, לפי סעיפים 34, 34א, 34ב.

(ג) כשהנאשם היה נתון במצב של מצוקה נפשית קשה, עקב התעללות חמורה ומתמשכת בו או בבן משפחתו, בידי מי שהנאשם גרם למותו.

301. (א) לענין סעיף 300, יראו ממית אדם כמי שהמית בכוונה תחילה אם החליט להמיתו, והמיתו בדם קה, בלי שקדמה התגרות בתכוף למעשה, בנסיבות שבהן יכול